

Proces donošenja odluke o izdvajanju djece iz vlastite obitelji

Maruna, Petra

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:955312>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Petra Maruna

**PROCES DONOŠENJA ODLUKE O IZDVAJANJU
DJECE IZ VLASTITE OBITELJI**

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Petra Maruna

**PROCES DONOŠENJA ODLUKE O IZDVAJANJU
DJECE IZ VLASTITE OBITELJI**

DIPLOMSKI RAD

Mentorica: prof.dr.sc. Maja Laklija

Zagreb, 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. ZAKONSKA REGULATIVA SMJEŠTAVANJA DJECE IZVAN VLASTITE OBITELJI	3
3. PROCJENA RIZIKA	7
3.1. SIGURNOSNA PROCJENA RIZIKA	8
3.1.1. PRIMJERI INSTRUMENATA ZA PROCJENU SIGURNOSTI DJETETA	10
3.2. RAZVOJNA PROCJENA RIZIKA	13
3.2.1. PRIMJERI INSTRUMENATA ZA PROCJENU RAZVOJNIH RIZIKA 14	
3.3. RIZICI ZA IZDVAJANJE DJECE IZ OBITELJI	16
3.4. OGRANIČENJA PRIMJENE ALATA ZA PROCJENU	18
3.5. IDENTIFICIRANJE RIZIKA U OBITELJI TIJEKOM PANDEMIJE COVID 19	20
4. PROCES DONOŠENJA MIŠLJENJA/ODLUKE O IZDVAJANJU DJECE IZ OBITELJI	23
4.1. TEORIJA DVOPROCESNOG RASUĐIVANJA	29
4.2. SUDJELOVANJE RODITELJA U PROCESU PROCJENE I DONOŠENJA ODLUKE O IZDVAJANJU DJETETA	34
4.3. ULOGA I POZICIJA DJECE NA PROCES PROCJENE I DONOŠENJA ODLUKE O IZDVAJANJU IZ OBITELJI	37
4.4. RAZUMIJEVANJE RAZLOGA IZDVAJANJA OD STRANE DJECE	39
4.5. PRIMJERENA KOMUNIKACIJA S DJECOM	41
4.6. RAZUMIJEVANJE DJEČJIH ŽELJA I POTREBA U PROCESU IZDVAJANJA	44
5. ULOGA POLICIJE U RADU S DJECOM	48
6. IZAZOVI SOCIJALNIH RADNIKA U PODRUČJU SKRBI ZA DJECU	50
7. ZAKLJUČAK	55
8. LITERATURA	57

SAŽETAK

Proces donošenja odluke o izdvajanju djece iz vlastite obitelji

U ovom radu je bio cilj predstaviti procesa procjene i donošenja mišljenja/odluke o potrebi izdvajanja djeteta iz obitelji. Socijalni radnici u Hrvatskoj pri postupcima zaštite djece reagiraju na način da dobiju dojavu od strane osoba u djetetovoj okolini ili donose odluke u pojedinim slučajevima koji su već u praćenju nadležnog Centra za socijalnu skrb. Prije samog izdvajanja važno je procijeniti rizike što se čini putem instrumenata Liste za procjenu sigurnosti i Liste za procjenu rizika. U radu su prikazani i inozemni instrumenti i njihov utjecaj na odluke socijalnih radnika. U samom fokusu rada prikazana su istraživanja u kojima su objašnjeni elementi koji utječu na odluke o izdvajanju djece socijalnih radnika kao što su prethodna iskustva, elementi samog slučaja te same osobne karakteristike socijalnih radnika. Također, jedno prikazano istraživanje je pokazalo utjecaj roditelja na socijalnog radnika pri procesu izdvajanja djece. Istaknuta je i važnost sudjelovanja djece u procesima koji ih se tiču što im jamči i Konvencija o pravila djeteta, kroz informiranje i podršku kao i uloga policije pri zaštiti djece kao i pri pomoći samim socijalnim radnicima u radu pri čemu mogu poslužiti kao dobri detektori rizika. Pri kraju samog rada opisane su poteškoće u radu socijalnih radnika u Hrvatskoj u ovom području.

Ključne riječi: rizici izdvajanja, instrumenti procjene rizika i sigurnosti, dječja participacija, faktori donošenja odluka, izazovi u radu socijalnih radnika

The process of making the decision to remove a child from their own family

The aim of this paper was to present how social workers make assesment and decisions regarding the removal of children from their families. Social workers in Croatia react to child protection procedures in such a way that they receive a report from important persons in the child's environment or make decisions in individual cases that are already being monitored by the competent Center for Social Welfare. Before the allocation itself, it is important to assess the risks, which is done through the Safety Assessment List and Risk Assessment List instruments. The paper also presents foreign instruments and their influence on the decisions of social workers. In the very focus of the paper, research is presented in which the elements that influence the decisions on the separation of children of social workers are explained, such as previous experiences, elements of the case itself, and the personal characteristics of social workers themselves. Also, one presented research showed the influence of parents on the social worker during the process of separating children. The importance of children's participation in the processes that concern them, which is guaranteed by the Convention on the Rights of the Child, through information and support, as well as the role of the police in protecting children as well as helping social workers themselves in their work, where they can serve as good risk detectors, was highlighted. At the end of the paper, the difficulties in the work of social workers in Croatia are described.

Keywords: exclusion risks, risk and safety assessment instruments, children's participation, decision-making factors, challenges in the work of social workers

Izjava o izvornosti

Ja, Petra Maruna pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Petra Maruna

Datum: 15.9.2022.

Velika hvala ide...

mojim roditeljima, Stipi i Renati, kao i bratu Patriku koji su mi bili putokaz na ovome putovanju i koji su uvijek bili ponosni na svaki moj korak,

mojem zaručniku Filipu za svu bezuvjetnu podršku koja mi je pružena, od prvog ispita do kraja studija i što je uvijek vjerovao u mene,

profesorici Maji Lakliji što je na najljepši mogući način obilježila moj studij kao profesorica, a sada kao i mentorica. Bilo je zadovoljstvo biti njezina studentica,

mojim sockama Patriciji, Anamariji, Ani i Dori koje su 5 godina za mene bile studij i one su uz diplomu ono najvrijednije što nosim iz Nadorove,

cijeloj ostaloj vojsci prijatelja što su uvijek vjerovali da sam odabrala pravi put,

mojim mentoricama na praksi Luni i Mariji, kao i supervizoricama Seni, koje su bile najbolji mogući primjer i inspiracija iz struke,

svim obiteljima i djeci s kojima sam radila i volontirala, vi ste nit vodilja.

1. UVOD

Bilo kakvo donošenje odluka o zaštiti djece je teško (Thompson i Stewart, 2016). Kada se događa zanemarivanje ili zlostavljanje u obitelji, država intervenira štiteći razvoj i dobrobit djeteta ili mlade osobe u opasnosti te u težim situacijama može doći i do izdvajanja djeteta iz obitelji (Delgado, Pinto i Carvalho, 2017). Važno je istaknuti kako djeca čine posebno ranjivu socijalnu skupinu ovisnu o svojim roditeljima, članovima obitelji i drugim osobama ili ustanovama kojima su povjerena na skrb jer zbog životne dobi nisu u mogućnosti sama brinuti o osnovnim životnim potrebama (Karačić, 2021). U zaštiti dobrobiti djece ključni akter je upravo centar za socijalnu skrb, s obzirom da je prisutan u svim fazama rada s djecom čiji je razvoj ugrožen u obitelji. Centar za socijalnu skrb aktivan je dionik procesa od prepoznavanja rizika, procjenjivanja, planiranja i provođenja intervencija usmjerenih na podršku, pomoć i nadzor roditelja, te zbrinjavanje djeteta, do praćenja djelotvornosti zaštite i suradnje sa svim ostalim dionicima (Karačić, 2021.) Horvat-Alajbegović (2013) ističe kako socijalni radnici u postupcima zaštite djece postupaju prema prijavama od strane osoba u dječjem okruženju ili postupaju prema obitelji tijekom tretmana u koji su uključeni koji u tom zadanom trenutku možda i ne daje rezultate (Horvat-Alajbegović, 2013). Postupak izdvajanja i smještaja djeteta izvan vlastite obitelji pokreće se na zahtjev roditelja ili skrbnika ili po službenoj dužnosti u centru za socijalnu skrb prema prebivalištu djeteta. Nadalje, smještaj se ne može realizirati bez rješenja centra za socijalnu skrb te je isti dužan prije smještaja pribaviti suglasnost roditelja ili odluku suda kojom se nalaže smještaj djeteta i njegovo povjeravanje na čuvanje i odgoj drugoj osobi ili ustanovi (Centar za socijalnu skrb Zagreb, 2022). Prije samog izdvajanja, važno je napraviti procjenu rizika. Autorice Svalina i Čop (2015) opisale su kako su neki od razloga izdvajanja djece bolest roditelja, neodgovarajući higijenski uvjeti, povijest zlostavljanja ili zanemarivanja itd.. Također, prisustvovanje djece obiteljskom nasilju je važan čimbenik koji može biti presuđujući prilikom davanja mišljenja i odluke stručnih radnika je li dijete potrebno izdvojiti iz obitelji ili ne (Svalina i Čop, 2015). Nadalje, pri procjeni razvojnih rizika djeteta koristi se Lista za procjenu razvojnih rizika koja je sastavljena od podataka djeteta, roditelja te rizika koji mogu biti procijenjeni na skali 0 do 3 gdje 0 predstavlja da ne postoji rizik, 1 da postoji umjereni

rizik, 2 da postoji umjerena razina rizika i 3 da postoji visoka razina rizika. Kroz navedenu listu postoji i diskrecijska ocjena koju može donijeti tim ili socijalni radnik kao voditelj slučaja kada navedena razina rizika ne odgovara stvarnoj. Ako se radi o okolnostima koje navode na sumnju o ugroženoj sigurnosti djeteta, nužno je prvo procijeniti sigurnost i ako se sumnja opravdano, odmah zaštititi dijete u obitelji ili izvan nje pri čemu se ispunjava Lista za procjenu sigurnosti djeteta. Često je dijete, kad je sigurnosno ugroženo, i razvojno ugroženo, pa se tada pristupa i procjeni razvojnih rizika. Procjenjivanje razvojnih rizika započinje tek kad je dijete sigurno (Ajduković, 2015). Ono što je važno istaknuti je i to kako je u vrijeme pandemije COVID 19 procjena rizika bila otežana radi toga što službe za zaštitu djece nisu bile u direktnom radu s djecom radi prevencije širenja zaraze (Howard, Wilke i Pop, 2020).

Istraživanja navedena u radu ukazuju na važnost sagledavanja i propitivanja perspektive djeteta (Horwath i Tarr, 2015) te važnost zadržavanja fokusa na djetetu i njegovim potrebama tijekom procjene i naknadnih intervencija. Odluke o izdvajanju i ponovnom spajanju djeteta s obitelji imaju posebnu važnost za život djece zbog njihovog kratkoročnog i dugoročnog utjecaja na njihov život (Farmer, 2014, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2015). Prije samog smještaja djeteta u ustanovu ili udomiteljsku obitelj, stručni radnici Centra za socijalnu skrb trebaju dijete i roditelje ili skrbnike informirati o radu ustanove u koju dijete ide, odnosno o udomiteljskoj obitelji, vrstama usluga koje ustanova ili udomitelj pružaju, mogućnosti stručne podrške te pomoći pri adaptaciji djeteta na novo okruženje. Tijekom smještaja djeteta, Centar za socijalnu skrb je također dužan brinuti da se ostvari što brži povratak djeteta u obitelj ako je to u najboljem interesu djeteta. Tijekom smještaja stručni radnici centra za socijalnu skrb su dužni roditeljima osigurati stručnu pomoć i podršku u cilju poboljšanja roditeljskih kapaciteta i otklanjanja rizika za uspješnu brigu o djetetu. Roditelje je potrebno poticati na preuzimanje brige o djetetu kroz redovite susrete i druženja djece i roditelja u ustanovi i/ili udomiteljskoj obitelji, kroz telefonske kontakte i uključenost roditelja u sve događaje važne za dijete tijekom smještaja. Roditelje je važno informirati o procesu te potaknuti na suradnju jer su oni ti koji trebaju postići promjenu kako bi se stvorili uvjeti za povratak djeteta u obitelj (Centar za socijalnu skrb Zagreb, 2022). Ono što je zabrinjavajuće je da su djeca često

informirana o vlastitom izdvajanju tek neposredno prije samog izdvajanja, bez nekih jasnijih objašnjenja pri čemu je važno ukazati na adekvatnu pripremu djece (Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Ograničenja vezana uz pripremu djeteta na izdvajanje se mogu javiti kada se radi o hitnom izdvajanju pri čemu priprema često nije moguće jer do izdvajanja dolazi naglo i žurno, za razliku od situacija gdje je obitelj već bila u tretmanu i npr. čekala se je odluka suda. U slučaju žurnog smještaja nije moguća priprema djeteta niti ustanove/udomitelja već se smještaj realizira usmenim rješenjem, pri čemu je Centar za socijalnu skrb dužan u roku od 8 dana provesti postupak i donijeti odluku u najboljem interesu djeteta (Centar za socijalnu skrb Zagreb, 2022). Socijalni radnici donose odluke na temelju svojeg osobnog iskustva, ali i dokazanih činjenica koje su opisane u pojedinom slučaju. S obzirom da se radi o iznimno zahtjevnim odlukama, na sam proces izdvajanja utječe mnoštvo čimbenika poput osobnih vrijednosti socijalnih radnika, politike države prema razdvajanju obitelji, resursa sustava i sl. (Benbenishty i sur., 2015). Važno je i istaknuti kako i mediji imaju utjecaja na postupanje socijalnih službi u slučajevima zlostavljanja djece. Lindsey (1994., prema Stanić, 2021.) navodi da se izdvajanje djece nakon izvještavanja o tragičnim događajima odvija kao »klatno« jer prvo socijalni radnici počinju češće izdvajati djecu iz obitelji zbog zlostavljanja iz razloga što javnost smatra da je to prikladna intervencija, a nakon nekog vremena javnost smatra da socijalni radnici imaju previše moći, pa broj izdvojene djece opada. Cilj ovog rada je prikazati *proces procjene i donošenja mišljenja/odluke o potrebi izdvajanja djeteta iz obitelji te problematizirati* koji čimbenici u socijalnom radu utječu na odluku o izdvajanju djece iz obitelji.

2. ZAKONSKA REGULATIVA SMJEŠTAVANJA DJECE IZVAN VLASTITE OBITELJI

Obiteljski zakon (NN 103/15) u članku 134. definira koje mjere centar za socijalnu skrb može odrediti radi zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta. Tako je navedeno da može odrediti žurnu mjeru izdvajanja i smještaja djeteta izvan obitelji, upozorenje na pogreške i propuste u ostvarivanju skrbi o djetetu, mjeru stručne pomoći i potpore u ostvarivanju skrbi o djetetu i mjeru intenzivne stručne pomoći i nadzora nad ostvarivanjem skrbi o djetetu. Nadalje, što se tiče žurne mjere izdvajanja djece zakon

propisuje određene pretpostavke za određivanje same mjere koje govore da ako postoji opasnost za život, zdravlje ili dobrobit djeteta koji se mogu zaštititi samo izdvajanjem djeteta iz neposrednoga okruženja, centar za socijalnu skrb će odlučiti o žurnom izdvajanju djeteta od roditelja ili druge osobe kod koje se dijete nalazi. Zakon nalaže kako centar za socijalnu skrb odlučuje i o privremenom smještaju djeteta kod druge osobe koja zadovoljava pretpostavke za skrbnika, kod udomiteljske obitelji, ustanove socijalne skrbi, odnosno druge fizičke ili pravne osobe koja obavlja djelatnost socijalne skrbi (Obiteljski zakon, NN 103/15)-

Obiteljski zakon (NN 103/15) također definira i mjere koje su u nadležnosti suda pa je tako jedna od njih svakako i oduzimanje prava na stanovanje s djetetom i povjeravanje svakodnevne skrbi o djetetu drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi. Sud će u izvanparničnom postupku oduzeti pravo na stanovanje s djetetom te će svakodnevnu skrb o djetetu povjeriti drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi na temelju obiteljske procjene centra za socijalnu skrb da djetetu ostankom ili povratkom u obitelj prijete opasnost za život, zdravlje ili razvoj ili kada se nisu dogodile planirane promjene u obitelji iz prethodno određenih mjera za zaštitu djeteta. Rješenje o oduzimanju prava na stanovanje s djetetom i povjeravanju svakodnevne skrbi za dijete drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi sud donosi na prijedlog centra za socijalnu skrb, djeteta ili roditelja. Navedene osobe imaju pravo na produljenje, ukidanje ili izmjenu sudske odluke (Obiteljski zakon, NN 103/15). Obiteljski zakon NN 103/15 također definira izričitu dužnost suda da djetetu omogući izražavanje mišljenja u obiteljskim stvarima radi ostvarenja svojih prava i mišljenja. Važnu ulogu u ostvarivanju ovog prava djeteta dobiva djetetov posebni skrbnik koji mora biti pravnik s položenim pravosudnim ispitom zaposlen u Centru za posebno skrbništvo koje ustrojava ministarstvo nadležno za poslove socijalne skrbi. Posebnog skrbnika imenuje nadležni centar za socijalnu skrb ili sud u postupcima izricanja mjera za zaštitu osobnih prava i dobrobiti djeteta iz nadležnosti suda. U vidu teme to su slučajevi privremenog povjeravanja djeteta drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi ili oduzimanje roditelju prava na stanovanje s djetetom i povjeravanje svakodnevne skrbi o djetetu drugoj osobi, udomiteljskoj obitelji ili ustanovi socijalne skrbi. Posebni skrbnik je dužan obavijestiti dijete o predmetu spora, tijeku i ishodu na način koji je primjeren djetetovoj dobi i ako

je to moguće razgovarati s roditeljem ili drugim osobama koje su djetetu bliske ako to smatra potrebnim ili ga na to obveže sud ili centar za socijalnu skrb. Razgovor s djetetom starijim od četrnaest godina mogu obaviti i suci samostalno u izravnom razgovoru s djetetom, no ako se radi o djeci mlađoj od četrnaest godina tada obveza razgovora s djetetom pada isključivo na posebnog skrbnika ili drugu stručnu osobu (Rešetar i Rupić, 2016).

Vođenje slučaja u socijalnom radu zasniva se na procjeni stvarnih potreba i učinkovitom timskom radu oko pojedinog djeteta u riziku i njegove obitelji gdje korisnik ima središnje mjesto i aktivnu ulogu u postupku. Nadalje, vođenje slučaja u zaštiti djece primarno je usmjereno na promjene ponašanja roditelja, a ponekad i djetetova ponašanja i ukupnih nepovoljnih obiteljskih prilika, a u cilju otklanjanja rizika za uspješan razvoj i sigurnost djece prilagoditi i kreirati kako bi se postigla željena promjena i zadovoljile potrebe (Žegarac, 2015, prema Karačić, 2021). U povredu osobnih prava djeteta podrazumijeva se tjelesno ili mentalno nasilje, spolne zlouporabe, zanemarivanje ili nehajno postupanje, zlostavljanje ili izrabljivanje djeteta. Službe koje se bave zaštitom dječjih prava, roditelji i druge osobe ili ustanove kojima je povjerenost ostvarivanje skrbi o djetetu dužni su međusobno surađivati i obavještavati se o poduzetim radnjama za zaštitu djeteta jer se samo kvalitetnom suradnjom svih dionika može unaprijediti položaj ili odnos prema obitelji i djeci (Karačić, 2021). Autorice Svalina i Čop (2015) govore o tome kako uzevši u obzir široku djelatnost Centra za socijalnu skrb će biti za očekivati da će upravo njihova saznanja o kršenju djetetovih prava biti pravodobna i provjerena jer će upravo Centar za socijalnu skrb pružiti relevantne informacije sudu o konkretnom slučaju, obiteljskim prilikama, vrsti te intenzitetu kršenja djetetovih prava (Svalina i Čop, 2015). Nakon samog izdvajanja djeteta važno je pronaći adekvatan smještaj, pa tako Zakon o socijalnoj skrbi opisuje kako uslugu smještaja u kriznim situacijama između ostalog ima dijete bez odgovarajuće roditeljske skrbi, a krizne situacije su opisane kao situacije u kojima je ugrožen život, zdravlje ili dobrobit osobe (Zakon o socijalnoj skrbi NN 46/22). Horvat-Alajbegović (2013) navodi kako postupanja Centra za socijalnu skrb idu u dva smjera: po službenoj dužnosti, gdje je najčešće obitelj s djecom u tretmanu iz različitih razloga te temeljem zaprimljene prijave kojom se ukazuje na bilo koju vrstu ugrožavanja interesa i dobrobiti djece, na primjer od strane

vrtića, škole, liječnika, policije, raznih institucija koje se bave djecom, fizičkih osoba koje to čine često anonimno. Nakon zaprimljene prijave ili po službenoj dužnosti, stručnjaci Odjela za djecu, mlade i obitelj, koji čini socijalni radnik koji je voditelj slučaja, psiholog, pravnik i po potrebi socijalni pedagog, utvrđuju sve okolnosti, od uvida u cjelokupnu obiteljsku situaciju do načina i stupnja ugroženosti djetetove dobrobiti uz suradnju sa svima koji ta saznanja mogu dopuniti. Nakon toga se poduzimaju sve mjere koje će na najbolji način zaštititi prava i interes djeteta te pomoći roditeljima da budu kvalitetniji i odgovorniji ukoliko imaju kapaciteta (Horvat-Alajbegović, 2013). Pravilnik o mjerama zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta objašnjava kako u postupku procjene ugroženosti prava i dobrobiti djeteta stručni tim centra je dužan voditi se sljedećim kriterijima: o stupnju ugroženosti i sigurnosti djetetova života i zdravlja, razvojnim rizici djeteta (niska, umjerena, visoka razina rizika), razvojnim potrebama djeteta: zdravlje, obrazovanje, emocionalni razvoj i ponašanje, identitet, obiteljski i socijalni odnosi, vještinama skrbi za sebe, te okolnostima na strani roditelja: sposobnosti i spremnosti roditelja na promjenu ponašanja te spremnost na suradnju, roditeljske sposobnosti osnovne skrbi, osiguravanja sigurnosti, emocionalne topline, poticanja, vodstva, postavljanja granica, stabilnosti, odgojnih postupaka, okolnosti na strani djeteta kao što su sposobnost i zrelost djeteta, kognitivno, emocionalno, socijalno i ponašajno funkcioniranje, rezultati kontinuiranog praćenja i procjenjivanja potreba i mogućnosti promjene, rezultati prethodno provedenih mjera. Procjena ugroženosti prava i dobrobiti djeteta se provodi temeljem prikupljenih socijalno-anamnestičkih podataka i utvrđenih činjenica, te procjenama dobivenim instrumentima Lista za procjenu razvojnih rizika djeteta i Lista za procjenu sigurnosti djeteta (Pravilnik o mjerama zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta, 2014).

Prije izdvajanja iz obitelji dijete je potrebno, sukladno dobi, informirati o njegovim pravima, mogućnostima zaštite, uvjetima i potrebom smještaja, procedurom i postupcima te izraditi individualni plan i plan sigurnosti djeteta. Nadalje, djetetu je nužno omogućiti izjašnjavanje o predloženom obliku zaštite, a kada je to moguće, da i samo sudjeluje u izboru. Važan dio pripreme djeteta je i priprema njegovih roditelja ili skrbnika, koje je nužno uključiti u cjelokupni proces izdvajanja djeteta što obuhvaća informiranje o obliku zbrinjavanja djeteta, njihovoj ulozi u postupku, te poticati susrete

među njima. Autorica ističe kako je u značajnom broju slučajeva kod izdvajanja djece iz obitelji riječ o nesuradljivim roditeljima, zbog čega je bitno otežana priprema djeteta kao i rad s roditeljima na stjecanju uvjeta za djetetov povratak u vlastitu obitelj. Suradnju s roditeljima dodatno otežava “preklapanje” uloga stručnjaka u centru gdje su stručnjaci i pomagači i savjetodavci, ali i predlagači mjera, no istovremeno i procjenjuju mogućnost povratka djeteta u primarnu obitelj (Horvat-Alajbegović, (2013). Opačić (2021) navodi da socijalni radnici gotovo u jednakoj mjeri nadziru, „kažnjavaju“ i pomažu. Istovremeno imaju moć i nemoć i ta kontradikcija koja je u temelju profesije je iznimno teška (Karačić, 2021). Ono što se izdvaja kao problem kod izdvajanja izvan obitelji je: nedostatak primjerenih smještajnih kapaciteta, gdje je poseban problem smještaj djece s mješovitim smetnjama u razvoju, dugotrajnost sudskih postupaka (intenziviranje poteškoća u ponašanju i/ili psihofizičkom razvoju), obveza navođenja konkretne udomiteljske obitelji ili ustanove za smještaj djeteta u času podnošenja prijedloga sudu, otežano provođenje ovrhe pravomoćnih rješenja (Horvat-Alajbegović, 2013).

3. PROCJENA RIZIKA

Autor Wilkins (2015) ističe kako je jedna od najvažnijih uloga i funkcija socijalnih radnika vezano za zaštitu djece, ispravno identificirati kada je dijete u riziku i opasnosti od povrede. Nadalje, bez adekvatne i precizne procjene rizika, službe za zaštitu djece ne mogu intervenirati i zaštititi djecu u riziku. Procjena rizika u socijalnom radu je složen proces. Prilikom procjene socijalni radnici i drugi članovi tima susreću se s nedobrovoljnim, neprijateljski usmjerenim ili popustljivim roditeljima kao i sa prestrašenom i ljutom djecom, što sam proces čini dodatno izazovnim. Unatrag desetak godina kako bi se proces procjene učinio efikasnijim razvijaju se alati socijalnog rada za procjenu rizika. Ti alati prošli su kroz empirijske provjere. Dokazano je kako primjena alata za procjenu zajedno s mišljenjima stručnjaka pokazuje veći stupanj točnosti u prosudbi nego samo profesionalna prosudba (Shlonsky i Wagner, 2005, prema Wilkins 2015).

Instrumenti za procjenu rizika uključuju široke kategorije područja koja se odnose na zlostavljanje i zanemarivanje, opise ponašanja, postupke za određivanje razina rizika

i standardizirane obrasce za bilježenje navedenih informacija (D`Andarade, Benton i Austin, 2014). Definicija rizičnih čimbenika govori kako se oni definiraju kao vjerojatnost, odnosno izvjesnost budućih problema. Tu spadaju svi utjecaji koji povećavaju izvjesnost ozbiljnijih poteškoća u procesu socijalizacije i postizanju dobrobiti djeteta. U pravilu niti jedna pojedinačna nepovoljna okolnost sama po sebi ne dovodi do negativnog ishoda, već proces interakcije oblikuje ponašanja i stvara probleme tijekom vremena (Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015) Ajduković, Sladović Franz i Laklija (2015) navele su kako istraživanja prakse pokazuju da postoji relativno slaba objektivnost, u smislu vjerojatnosti donošenja istih odluka od strane različitih stručnjaka, te da je ona najveći problem u području donošenja odluka u zaštiti djece (prema Gold i sur., 2001, prema Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015). Nadalje, čak i kada postoji visoko slaganje stručnjaka o procjeni razine rizika za dijete, često ne postoji slaganje o načinu djelovanja i potrebnim intervencijama. Stoga je potrebno proces procjenjivanja i uz njega vezano donošenje odluka o intervencijama dodatno pojasniti i standardizirati. Za to se često koriste liste procjena kako bi se organizirali prikupljeni podaci prema ključnim područjima koja upućuju da je dijete izloženo niskom, umjerenom ili visokom riziku ugrožavanja u obitelji (Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015).

3.1. SIGURNOSNA PROCJENA RIZIKA

Važno je naglasiti kako je procjena razine ugroženosti djeteta „kičma“, odnosno putokaz za sve aktivnosti u svim sustavima u zaštiti dobrobiti djece (Ajduković, 2021). Početni korak u identificiranju rizičnih i zaštitnih čimbenika na strani djeteta jest stjecanje njegovog povjerenja i to na način da stručnjak dijete doslovno i figurativno vidi i čuje, cijeni djetetovo mišljenje i pokaže to djetetu. No, razvijanje odnosa s djetetom, osobito s djecom koja su, kao što je u pravilu slučaj s djecom čijim roditeljima se izriču mjere stručne pomoći, doživjela nemar ili zlostavljanje od roditelja vrlo je izazovno. Ova djeca često imaju teškoće privrženosti, a ponekad i odbijaju uključivanje i stvaranje odnosa sa stručnjacima ili pokazuju neke druge

teškoće mentalnog zdravlja, a koje mogu otežavati stvaranje odnosa (James, 1994., prema Webb, 2003, prema Sladović Franz, 2021).

Procjena sigurnosti djeteta je proces kojim se određuje je li ili nije neposredno ugrožen život djeteta. Kada postoji jedna ili više prijetnji sigurnosti, a roditelj ne štiti dijete, smatra se da dijete nije sigurno i analizira se koje su intervencije potrebne i moguće da se otkloni prijetnja ili zaštiti dijete kada nastupi prijetnja (Ontario Safety Assessment Tool, Ministry of Children and Youth Services 2007, prema Sladović Franz, 2015). Procjena sigurnosti usmjerena je na prepoznavanju one djece koja zahtijevaju trenutnu intervenciju kako bi se spriječila ozbiljna šteta za zdravlje, a u konačnici i za život djeteta što često uključuje i izdvajanje iz obitelji. Ako se u djetetovoj okolini procijeni da dijete nije sigurno, što znači da se ne mora nužno nešto opasno za djetetov život i zdravlje i dogoditi, tako se niti ako se procijeni da je dijete sigurno danas, ne može znati unaprijed da se sutra neće dogoditi nešto opasno po život i zdravlje djeteta. Budućnost se ne može predvidjeti, ali se može minimalizirati rizik unutar mogućeg i vjerojatnog. Procjena sigurnosti je službeni događaj ili profesionalni postupak koji se dokumentira u nekom obliku, obično na Listi za procjenu sigurnosti djeteta. No, procjena sigurnosti djeteta nikada ne znači samo administrativno ispunjavanje Liste za procjenu sigurnosti djeteta. Minimalna očekivanja od procjene sigurnosti su: razgovor s ili opservacija djeteta za koje postoji sumnja ili prijava da je sigurnosno ugroženo, razgovor s roditeljima ili barem s jednim roditeljem, razgovor ili opservacija druge djece u obitelji te odluka je li potrebna procjena njihove sigurnosti te uvid u životne uvjete i neposredno okruženje. Sve što stručnjak čini (npr. razgovori, posjete, identifikacija prijetnji, opis kako se one jedinstveno očituju u obitelji po određeno dijete, evaluacija zaštitničke sposobnosti roditelja) treba rezultirati u odluci je li dijete sigurno ili nije unutar njegovog doma i obitelji. Naime, sigurnost djeteta je binarna je li dijete sigurno ili nije sigurno. Nesigurnost znači prisutnost prijetnji djetetovoj sigurnosti uz nedovoljne zaštitne čimbenike roditelja da kontroliraju postojeće prijetnje koje su opasne po ranjivo dijete (Lund i Renne, 2009, prema Sladović Franz, 2015). Sigurno znači nepostojanje prijetnji djetetovoj sigurnosti ili dovoljne zaštitne sposobnosti roditelja spremnih da kontroliraju prijetnje sigurnosti. Naime, postoje ozbiljne ugroze djetetove dobrobiti i kvalitete života koje sigurno štete

djetetu (npr. loša prehrana, nebriga o higijeni i zdravlju djeteta), ali to nisu pitanja, odnosno prijetnje sigurnosti djeteta (kao što su npr. izgladnjivanje djeteta i neliječenje ozbiljno bolesnog djeteta). Važno je naglasiti kako obitelj ima pravo na odabir načina obiteljskog života sve dok to ne uključuje pitanja sigurnosti djeteta – u smislu dok nije ugrožen život djeteta. U sigurnosnoj procjeni, socijalni radnici su dužni procijeniti bilo kakvu neposrednu opasnost za dijete koja zahtijeva intervenciju kako bi se dijete zaštitilo. Ako se utvrdi potreba za zaštitnu intervenciju za dijete, socijalni radnik će odrediti kako će se odvijati ta intervencija. Dodatno, socijalni radnici su dužni pratiti obitelj i ažurirati sigurnosnu procjenu. Važno je istaknuti da socijalni radnici odlaze u kućanstvo obitelji kako bi istražili prisutnost rizika u obitelji, kako obitelj i dijete međusobno komuniciraju, je li osigurana minimalna razina skrbi za dijete, jesu li zamjetne modrice ili zanemarivanje djeteta itd. Važno je da pri tome svi članovi tima koji sudjeluju u procjene vode detaljne bilješke. Zapažanja o rizicima se u različitim zemljama različito evidentiraju, a sve se više razvijaju i softveri za unos podataka vezani za pojedini instrument procijene. Pa tako, npr. u Američkoj državi Kalifornija, nakon što svoja zapažanja stručnjaci unesi u SDM (*Structured decision making-SDM*), on će im pružiti prediktivnu analizu sigurnosti i rizika unutar kućanstva i predložiti radnje koje treba poduzeti. Međutim, Nwufu i Castillo (2019) ističu da ako se socijalni radnici oslanjaju samo na informacije koje pruža instrument SDM, a ne uzimaju u obzir i druge čimbenike koje je instrument moguće propustio, to bi moglo predstavljati veliki sigurnosni rizik za dijete (Nwufu i Castillo, 2019).

3.1.1. PRIMJERI INSTRUMENATA ZA PROCJENU SIGURNOSTI DJETETA

U Hrvatskoj se za procjenu sigurnosti djeteta koristi „Lista za procjenu sigurnosti djeteta“ koja se sastoji od tri dijela: pod slovom A. nalazi se procjena postojanja prijetnji životu djeteta, pod slovom B. su ostali čimbenici značajni za analizu prijetnji životu djeteta i pod slovom C. nalazi se zaključak o sigurnosti i odluka o intervencijama. Nadalje, u uvodnom dijelu liste nalazi se opća uputa u kojoj je naglašena i svrha procjene, a to je provjeriti je li ugrožena tjelesna sigurnost djeteta. Važno je naglasiti kako se navedena Lista uvijek odnosi samo na jedno dijete. Također, procjenjivanje se temelji na trenutačno dostupnim informacijama i ako nema podataka

o nekoj prijetnji sigurnosti, procjena se ne može zaključiti sve dok se te informacije ne prikupe od strane stručnjaka koji ima ključnu ulogu u tome postoji li određena prijetnja ili ne postoji (Sladović Franz, 2015).

Na A. dijelu „Liste za procjenu sigurnosti“ djeteta navedeno je 10 prijetnji životu djeteta koje trenutno postoje ili su postojale u proteklim danima te postoji mogućnost da se ponovno dogode, a koje mogu ugroziti tjelesnu sigurnost djeteta. Neke od tih prijetnji opisuju situacije u kojima se javlja teška povreda djeteta ili zlostavljanje, strogi odgojni postupci uz primjenu sile, izlaganje djeteta drogi ili alkoholu, sumnja ili potvrđeno spolno zlostavljanje djeteta, nezadovoljavanje djetetovih potreba za hranom i odjećom, nebriga o tjelesnom ili psihičkom zdravlju djeteta. Također u neposredne prijetnje životu spadaju i opasni životni uvjeti koji neposredno štete životu i zdravlju djeteta, sadašnja upotreba alkohola, droga, lijekova, drugih opojnih sredstava ili neuzimanje propisanih lijekova koji ozbiljno narušavaju trenutnu sposobnost roditelja da nadzire, zaštiti i brine za dijete, kao i aktualni sukob roditelja/partnera ili drugih osoba u kućanstvu/obitelji koji je takvog intenziteta da postoji opasnost od ozbiljne tjelesne povrede djeteta, a pritom roditelj ne štiti dijete od posljedica takvog sukoba. Drugi dio liste (B) sastoji se od dvije tablice u kojima su navedeni čimbenici koji učestalo pridonose ili umanjuju ugroženost djeteta jer utječu na zaštitne sposobnosti i ranjivost djeteta. Čimbenici koji mogu doprinositi zaštitnim sposobnostima i/ili ranjivosti uključuju dob djeteta, veći broj braće i sestara i manji razmak između rođenja djece, kvaliteta i dostupnost socijalne mreže, etničko i kulturno podrijetlo. Čimbenici koji mogu doprinositi ranjivosti su: teškoće u kognitivnom razvoju djeteta, teže zdravstveno stanje djeteta, težak temperament i/ili znaci dezorganizirane privrženosti, agresivnost i autodestruktivnost djeteta, teže psihičko stanje djeteta (odbija hranu, prijetnja suicidom ili pokušaj suicida), te u kućanstvu samo jedna odrasla osoba koja može brinuti za dijete, kao i činjenica da postoje stariji ili drugi nemoćni ukućani u obitelji koji zahtijevaju skrb, teže akutne ili kronične tjelesne bolesti roditelja, ovisnosti i druge teže psihijatrijske bolesti, snižene intelektualne sposobnosti. U trećem dijelu liste (C) potrebno je odabrati i zaokružiti tekst samo jednog mogućeg zaključka o sigurnosti djeteta, što znači zaključiti kako je dijete sigurno ili nije sigurno (Sladović Franz, 2015).

Instrument CARF (California Family Assessment Factor Analysis) je jedan od prvih instrumenata u SAD-u za procjenu rizika u obitelji usmjeren na procjenu sigurnosti djeteta. Instrument sadrži četrnaest stavki raspoređenih unutar 5 domena: 1) dijete, 2) roditelj, 3) obitelj, 4) zlostavljanje i 5) intervencija. Također se moraju uzeti u obzir četiri kategorije: 1) trajanje negativnog utjecaja, 2) negativan utjecaj zlostavljanja, 3) priznanje negativnog utjecaja zlostavljanja od strane roditelja i 4) kontrola negativnog utjecaja. U ovom instrumentu se sve vrste zlostavljanja razmatraju zajedno te se svaka stavka ocjenjuje na ljestvici od četiri stupnja. gdje se obitelj tada svrstava u kategoriju bez rizika, nisko rizična, srednje rizična, značajno rizična ili skupina visokog rizika. Što se tiče valjanosti instrumenta, pokazalo se da je vjerojatnije da će obitelji iz najrizičnije skupine imati naknadne intervencije od strane službe socijalne skrbi nego obitelji s najnižim rizikom. Utvrđeno je da je vjerojatnije da će se fizičko zanemarivanje dokazati nakon provedbe nego prije provedbe procjene. Nije pronađena razlika u stopama dokazivanja prije i poslije procjene za fizičko, emocionalno i seksualno zlostavljanje, kao ni za medicinsko ili obrazovno zanemarivanje (D`Andrade, Benton i Austin, 2014).

CERAP (Child Emergency Response Assessment Protocol) je jedinstveni instrument koji sadrži popis od 14 stavki gdje se sve vrste zlostavljanja razmatraju zajedno. Socijalni radnik bilježi prisutnost ili odsutnost svake od tih stavki te ako postoji neka od stvari, socijalni radnik odlučuje je li dijete "sigurno" ili "nesigurno". Ako socijalni radnik procijeni da dijete nije sigurno, izrađuje se sigurnosni plan. (D`Andrade, Benton i Austin, 2014). Dječji istraživački centar (Child Research Center) razvio je malo drugačije verzije prethodno opisanog instrumenta procjene rizika. Instrument se koristi u početnoj procjeni i uključuje dvije podskale od po deset stavki; jedna podskala procjenjuje rizik zanemarivanja, a druga rizik fizičkog ili seksualnog zlostavljanja. Svaka stavka se boduje s 0, 1 ili 2 i svaka podljestvica se zbraja. Temeljem rezultata na skali, obitelj se svrstava u kategoriju niskog, umjerenog, visokog ili vrlo visokog rizika. Ono što je važno kod ovog instrumenta je da navedeni mogu razlikovati nisku, srednju i visoku razinu rizika od ponovljenog zlostavljanja, što pokazuje kako obitelji koje su instrumentom kategorizirane kao visokorizične imaju značajno višu stopu naknadnog zlostavljanja nego obitelji koje su kategorizirane kao obitelji umjerenog rizika te također i umjereno rizične obitelji imaju izrazito višu stopu naknadnog

zlostavljanja nego obitelji kategorizirane kao niskorizične (D'Andrade, Benton i Austin, 2014).

3.2. RAZVOJNA PROCJENA RIZIKA

Prema Gilinghamu (2011), donošenje odluka ključni je čimbenik za dobrobit djece jer te odluke utječu na živote obitelji i sigurnost djece. Dodatno, socijalni radnici moraju često žurno donositi odluke o tome kako učinkovito odgovoriti na određeni slučaj. Munro (1999) sugerira da uobičajene pogreške u rezoniranju o dobrobiti djece uključuju: donošenje odluka s nedostatkom informacija o obitelji, pristranost prema pamćenju samo najnovijih informacija i neključivanje povijesnih informacija o slučaju, selektivno pamćenje činjenica koje podržavaju uvjerenja socijalnog radnika i prisjećanje informacija koje su emocionalno nabijene, intenzivno detaljne, specifične, apstraktne i sumorne. Druge uobičajene moguće pogreške u rasuđivanju uključuju nevoljkost promijene mišljenja i/ili revidiranja prethodne procjene, fiksiranje na jedno objašnjenje i zaključak traženjem određenih informacija koje to potvrđuju ili/brzim odbacivanjem novih informacija koje ih ne podupiru, umjesto daljnjeg testiranja informacija kao i grešaka u komunikaciji npr. slušanje drugih i netočno pisanje zapisa (Nwufu i Castillo, 2019).

Ovi čimbenici koji utječu na proces donošenja odluka socijalnih radnika doveli su do razvoja i implementacije instrumenta socijalnog rada. Kao što je i instrument za strukturirano odlučivanje (SDM) koji je u radu ranije pojašnjen, a prvo se je počeo koristiti u Američkoj državi Kalifornija, te nakon 2018. godine u još 34 zemlje diljem Sjedinjenih Američkih država. Socijalni radnici imaju pet radnih dana da završe procjenu nakon što kontaktiraju obitelj. U Procjeni rizika, socijalni radnici procjenjuju nizak, umjeren, visok ili vrlo visok rizik od budućeg zlostavljanja djeteta u obitelji. Socijalni radnici trebaju biti objektivni i promatrati sve aspekte obitelji i slučaja kako bi kvalitetno procijenili obitelj i rizik od ponovljenog zlostavljanja djeteta. Procjena rizika mora biti dovršena u roku od trideset dana od kada je socijalni radnik prvi put posjetio obitelj. Istodobno, Dawes i suradnici su (1989) ukazali na to da kada se instrument pravilno koristi, on ravnomjerno procjenjuje informacije unesene u sustav procjene i nije podložan ljudskim predrasudama i stereotipima. U tom kontekstu, Nash

(2017) ističe da će to vjerojatno pomoći u rješavanju problema nerazmjernosti procjene karakteristika slučaja, kao što su čimbenici rizika i obiteljsko funkcioniranje u obiteljima npr. pripadnika manjinskih skupina. Dvije teorije koje najbolje vode konceptualizaciju instrumenta za strukturirano odlučivanje su Maslowljeva teorija hijerarhije potreba i Teorija odlučivanja. Maslowljevu hijerarhiju potreba koriste djelatnici socijalne skrbi pri procjenjivanju podmirenosti osnovnih potreba djeteta (npr. hrana, voda, odjeća, grijanje ili hlađenje boravišta), te sigurnosnih pitanja (npr. izložene žice, neadekvatni sanitarnim uvjetima: pokvarena hrana, hrpe neoprane odjeće, prisutnost nametnika i štetočina, oružje, dijete ima pristup priboru za drogiranje, malo dijete ima pristup neograđenim bazenima itd.). Teorija odlučivanja osigurava okvir za razvoj alata i protokole koji mogu poboljšati učinkovitost odluka u slučajevima dobrobiti djece (Nwufu i Castillo, 2019). Teorija odlučivanja sastoji se od tri aspekta: a) normativne teorije odlučivanja, tj. kako donijeti najbolje odluke, b) deskriptivne teorije odlučivanja koja analizira proces kako socijalni radnici donose odluke i c) opažajuće teorije odlučivanja koja ukazuje na procedure za donošenje odluka (Steele i Stefánsson, 2015, prema Nwufu i Castillo, 2019). Instrument za strukturirano odlučivanje uključuje procjenu sigurnosti i rizika kako bi se socijalnim radnicima olakšala procjena neposrednih i budućih opasnosti u kući ovisno o situaciji (Nwufu i Castillo, 2019).

3.2.1. PRIMJERI INSTRUMENTATA ZA PROCJENU RAZVOJNIH RIZIKA

U Hrvatskoj se za procjenu razvojnih rizika koristi Lista za procjenu razvojnih rizika djeteta. Lista sadrži osnovne podatke o djetetu i roditeljima, razlog procjene razvojnih rizika, lista okolnosti ili obilježja koja se procjenjuje, zaključna procjena razvojnog rizika djeteta, te prijedlog odluka o intervencijama. Ključna obilježja Liste za procjenu razvojnih rizika djeteta su da se sastoji od dva indeksa gdje prvi indeks predstavljaju čimbenici rizika koji su povezani s obilježjima roditelja i obitelji, a sastoji se od 20 okolnosti uz mogućnosti da se navedu i neke dodatne okolnosti. Drugi indeks su obilježja djeteta i njegovog ponašanja kao pokazatelja ugroženog razvoja i razvojnog

rizika koja su prilagođena različitim razvojnim fazama i posebno se procjenjuju za 4 razvojne faze: djeca od rođenja do 3 godine, djeca od 3 do 5 godine, djeca od 6 do 12 godina, djeca od 13 do 18 godina. Nadalje, razina rizika za svaki pojedini čimbenik procjenjuje se na skali od 4 stupnja: nije prisutan rizik, niska razina rizika, umjerena razina rizika, visoka razina rizika. Također, procjena čimbenika koji se odnose na roditelja ili skrbnika odnosi se u pravilu na oba roditelja, odnosno na roditelja koji je primarni skrbnik te živi u domu s djetetom i preuzima najveću odgovornost za dijete. Nadalje, ako dijete živi s jednim roditeljem koji je primarni skrbnik ili živi s nekim drugim skrbnikom (npr. baka), procjena se vrši za tu osobu. Tijekom postupka procjene socijalni radnik ili stručni tim prikuplja informacije iz svih dostupnih izvora gdje su neki objektivni dok drugi zahtijevaju zapažanje i procjenu socijalnog radnika i/ili drugih stručnjaka. Temeljem svog neposrednog uvida u okolnosti i Liste za procjenu roditeljskih snaga socijalni radnik ili stručni tim može koristiti obrazloženu diskrecijsku procjenu kad god on ili ona ima dojam da zaključna procjena razine rizika ne reflektira stvarnu razinu rizika, no diskrecijska procjena pretpostavlja timsku odluku. Diskrecijska ocjena može ići u smjeru manje razine rizika ako je procjena socijalnog radnika ili tima da zaštitni čimbenici, odnosno snage roditelja i okruženje značajno kompenziraju rizik, ali može ići i u smjeru veće procjene razine rizika ako je procjena socijalnog radnika ili tima da postoji neka ključna, prijelomna okolnost ili interakcija rizičnih čimbenika čija prisutnost sama po sebi ugrožava dijete, a nije navedena u listi čimbenika i specifična je za razvojni kontekst djeteta (Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015)

Instrument WRAM (Washington Risk Assessment Matrix) koji se koristi u početnoj fazi procjene obitelji je razvila agencija za socijalne usluge u državi Washington. Instrument ima 37 stavki koje imaju sedam domena: 1) karakteristike djeteta, 2) ozbiljnost zlostavljanja/zanemarivanja, 3) kroničnost zlostavljanja/zanemarivanja, 4) karakteristike skrbnika odnosno roditelja 5) odnosa skrbnika/roditelja i djeteta, 6) socio-ekonomski čimbenici i 7) pristup počinitelju. Socijalni radnici procjenjuju razinu rizika koji percipiraju za svaku stavku na skali koja se sastoji od pet stupnjeva. Na temelju svih procjena, obitelji se kategoriziraju u pojedine razine rizika. Instrument procjenjuje rizik od zlostavljanja općenito, no ne razmatra odvojeno rizike za različite oblike zlostavljanja (npr. zanemarivanje, seksualno zlostavljanje itd.). Praćenjem

primjene ovog instrumenta utvrđeno je da su stope naknadnih intervencija bile veće za obitelji s umjerenim ili visokim rizikom nego za obitelji s niskim rizikom kao i da se stope dokazanog zlostavljanja za obitelji u skupinama niskog, umjerenog ili visokog rizika nisu značajno razlikovale. No u instrumentu je uočena njegova slabost pri preciznom razvrstavanju obitelji s obzirom na vrstu zlostavljanja. Nadalje, utvrđeno je da što je teže zlostavljanje da je manja vjerojatnost da će se ponoviti. Također, varijable u instrumentu koje mjere karakteristike djeteta, roditelja ili skrbnika, odnos roditelj-dijete i socio-ekonomski status nisu pokazale značajnu povezanost s kasnijim zlostavljanjem, dok je varijabla koja mjeri probleme u ponašanju djeteta pozitivno povezana s naknadnim zlostavljanjem. Ovaj instrument je općenito imao slabu prediktivnu moć za daljnja postupanja, no pokazalo se da su slučajevi kodirani s niskom razinom rizika ili slučajevi bez rizika imali manju vjerojatnost da će obitelj imati naknadnu intervenciju sustava unutar 18 mjeseci nego što su to bili slučajevi procijenjeni kao umjereni i u visokom riziku. Međutim, nije utvrđena manja vjerojatnost da će slučajevi umjerenog rizika biti ponovno upućeni u intervencije sustava u odnosu na slučajeve visokog rizika (D`Andrade, Benton i Austin, 2014).

3.3. RIZICI ZA IZDVAJANJE DJECE IZ OBITELJI

Kao najveće rizike koji prethode izdvajanju djeteta iz obitelji, najveći broj stručnjaka ističe upravo netretiranu odnosno neliječenu psihičku bolest, ovisnost o alkoholu, drogama ili drugim opojnim sredstvima. Nadalje, visoko su rangirani i nasilni odnosi među roditeljima. Ono što je važno istaknuti je to da su roditelji s psihičkim bolestima pod rizikom da im emocije otupe, a njihova su djeca ponekad zanemarivana. Roditelji s graničnim poremećajem ličnosti su osobito rizični za nedostatke u roditeljskim kapacitetima, a intenzitet i izmjene njihovih emocionalnih reakcija u obitelji imaju velik utjecaj na emocionalno funkcioniranje djece (Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015). Nadalje, kao razlog izdvajanja spominje i primjer suicidalnosti majke i majke koja je bila lišena poslovne sposobnosti. U tim slučajevima djeca su bila izložena zanemarivanju i zlostavljanju pa je temeljem toga došlo do izdvajanja djece. Pojavio se i primjer gdje su majka i dijete opetovano trpili nasilje od strane oca gdje je majka bila dužna zaštititi dijete od istog, a to nije učinila. Također, tu su i roditelji koji zloupotrebljavaju alkohol i droge pokazujući time različite razine rizika za

roditeljstvo, ovisno o vrsti droge koju konzumiraju, količini, načinu konzumacije, mentalnom stanju koje to izaziva i čimbenicima koji se odnose na osobnu toleranciju (Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015). Autorice Svalina i Čop (2015) su u analiziranim slučajevima pronašle kako se ovisnost pojavljuje kao najčešći razlog koji roditelje onemogućava u pružanju adekvatne skrbi o djeci gdje je podjednako prisutna ovisnost o alkoholu i teškim drogama. Iz proučavanih primjera je tako uočen primjer majke koja ostavlja igle za drogiranje u kupaonici, nadohvat djeci kao i slučaj u kojem otac svjedoči kako je majka često znala dovesti svoje društvo kući gdje su se svi zajedno drogirali uz prisutstvo djeteta u susjednoj sobi. Također, iznijele su i primjer majke koja se dugi niz godina pokušavala izliječiti, no stalno je iznova bivala hospitalizirana zbog zlouporabe supstitucijske terapije te u posljednjoj fazi oporavka odlučuje o odlasku u komunu, te izražava želju da za sobom povede i dijete (Svalina i Čop, 2015). Roditeljstvo u okolnostima fizičkih napada i psihičkog zlostavljanja utječe na roditeljske kapacitete za skrb o djetetu, ali i stvara veliki strah kod zlostavljanog roditelja i djece. Klima straha, zastrašivanja i tajnosti utječe na sve članove obitelji, što uključuje i rizike povezane s otkrivanjem obiteljskog nasilja ljudima izvan obitelji. Utjecaj izloženosti nasilju u obitelji za dijete ili mladu osobu ima vrlo sličan utjecaj kao i fizičko zlostavljanje. S obzirom na navedene rizike roditelji u nekim okolnostima imaju poteškoća u organiziranju svog života što dovodi do nedosljednog i neučinkovitog roditeljstva što nadalje dovodi do doživljaja gubitka kontakta sa stvarnošću, izlažući riziku fizičku sigurnost i emocionalnu dobrobit djece. Također, roditelji se odvajaju od stvarnosti, što dovodi do zanemarivanja vlastitih i fizičkih potreba svoje djece te pokazuju gubitak emocionalne kontrole te se nasilno i iracionalno ponašaju što plaši djecu i dovodi do negativnih emocionalnih posljedica. Sve ovo slijedom navedeno dovodi do toga da takvi roditelji imaju djecu s nesigurnom privrženošću koja proizlazi iz roditeljske neosjetljivosti, nereagiranja, ljutnje i kritike. Važno je istaknuti i da navedeni rizici mogu dovesti i do ozbiljnih zdravstvenih i socijalnih posljedica gdje se onda zanemaruju standardi higijene i osnovne skrbi, obiteljski prihod pada ili je korišten za zadovoljavanje potreba roditelja, a osnovne potrebe djece žrtvovane su zbog potreba roditelja gdje nadalje postoji rizik da roditelji budu sudionici kriminalnih aktivnosti. Nadalje, obitelji se otuđuju, a njihove socijalne mreže su narušene. Ono što također može biti problem je i to da su problemi ponekad

skriveni od socijalne mreže koja je potencijalno mogla pružiti podršku djetetu, a društveni život bio je usredotočen na potrebe roditelja (Ajduković, Sladović Franz i Laklija, 2015).

Autorice Svalina i Čop (2015) proučavajući slučajeve u kojima je došlo do izdvajanja djece, zamijetile su da su pri nekim izdvajanjima navedeni razlozi poput neodgovarajućih materijalnih uvjeta unutar obitelji, te su roditelji iskazali suglasnost s prijedlogom mjere oduzimanja prava roditeljima na život s djetetom, budući da su bili u nemogućnosti dalje skrbiti o njima. Nadalje, neodgovarajućim materijalnim uvjetima, povrijeđena su njihova prava na skrb za zdravlje i život te prava na život i odgoj u obitelji primjeren tjelesnim, mentalnim i osjećajnim potrebama djeteta. Uočene su i česte povrede dječjih prava u vidu nedostatka skrbi o zdravlju djece, pa se tako u nekoliko spisa istaknulo neredovito cijepljenje djece te nedovoljna briga o njihovoj higijeni. Iz jednog slučaja opisano je i to kako je dijete imalo rane od ugriza životinja te opekotine od cigareta prouzročenih od člana šire obitelji. U analiziranim slučajevima gdje se kao važan problem protežu loši materijalni uvjeti, koji roditeljima i djeci stvaraju egzistencijalne probleme, većinom se govori o roditeljima koji su nezaposleni dugi niz godina. Problem u takvim slučajevima je u dugotrajnoj stagnaciji bez poboljšanja uvjeta na strani roditelja, kod koje se logično postavlja pitanje opravdanosti ponovnog izricanja mjere. Tako postoji primjer gdje mjera produljivana u razdoblju od trinaest godina jer roditelji kontinuirano nisu stvarali uvjete za povratak djeteta u obitelj, no također postoji primjer gdje je jedna majka dulji period živjela u nezadovoljavajućim egzistencijalnim uvjetima te je kroz određeno vrijeme čak bila i beskućnik poboljšala svoje materijalne uvjete i omogućila povratak djeteta u obitelj što ukazuje da je nakon izdvajanja djece zaista moguće povratak djeteta u obitelj kada se za to stvore uvjeti (Svalina i Čop, 2015).

3.4. OGRANIČENJA PRIMJENE ALATA ZA PROCJENU

Autorice Ajduković i Sladović Franz (2008) opisuju kako instrumenti procjene ne mogu uspoređivati individualne roditeljske sposobnosti s univerzalnim standardima roditeljstva, donositi zaključke o adekvatnosti roditelja samo temeljem neizravnih mjera kao što su npr. upitnici, predvidjeti roditeljske kapacitete samo na temelju

procjene mentalnog zdravlja kao npr. postojanje depresije, isključiti učinke situacijskih čimbenika (npr. vremenskog ograničenja, aktualnih stresora, kulturalnog aspekta) iz procesa procjenjivanja, predvidjeti buduća ponašanja sa sigurnošću te odgovoriti na pitanja koja nisu jasno postavljena kao cilj procjene (Ajduković i Sladović Franz, 2008).

Vežano za u radu ranije spomenuti Instrument CARF manje iskusni socijalni radnici smatraju korisnijim instrumentom od iskusnijih socijalnih radnika, koji su smatrali da im to ograničava sposobnost korištenja svoje stručnosti (D`Andrade, Benton i Austin, 2014). Nadalje, neki socijalni radnici su rekli da su prilagodili CARF procjene kako bi odgovarali njihovim kliničkim dojmovima, umjesto da se navedeni instrument koristi za procjenu rizika koji vodi njihove odluke. Također, nekoliko studija je procijenilo da obrasci za procjenu rizika često nedostaju priloženi u spisima predmeta ili su nepotpuni. Osim toga, stručnjaci navode da imaju poteškoća s revidiranjem svojih procjena obitelji nakon što su prvi put provedeni s obitelji, jer čimbenici koji predviđaju zlostavljanje u jednom trenutku, kao što je u procjeni i prije pružanja usluga, možda neće biti isti kao oni koji „predviđaju“ naknadno zlostavljanje u nekoj drugoj vremenskoj točki. Odnosno, procjena sigurnosti usredotočuje se na procjenu neposrednog ili trenutnog rizika za dijete. Neke od rasprava o najboljem pristupu procjeni rizika i sigurnosti posljedica su među ostalim nedostatka jasnoće u vezi sa svrhama "procjene rizika". Procjena rizika dizajnirana je s ciljem da procijeni prisutnost i vjerojatnost budućih rizičnih situacija. (D`Andrade, Benton i Austin, 2014). U istraživanju Gillingham i Humpreys (2010) ukazuje se da su stručnjaci obično već donijeli odluku prije nego što su upotrijebili instrumente. No također nije bilo dokaza koji bi upućivali na to da je korištenje instrumentima utjecalo na odluku koja je već donesena. Također, praksa je pokazala da stručnjaci ponekad nemaju vremena za korištenje alata kao i da su manipulirali instrumentima kako bi postigli ishod koji se slaže s odlukom koju su već donijeli. Ono što su stručnjaci naglasili u istraživanju je i nedosljednost korištenja instrumenata između samih praktičara, timova, ali i službi za zaštitu djece. Jedno od objašnjenja stručnjaka zašto postoji nedosljednost korištenja instrumenata od strane praktičara, timova i službi za zaštitu djece je i razina različitih iskustava i znanja među stručnjacima,, ali ostavljanje prostora za diskrecijsku procjenu. Nadalje, donesen je zaključak kako SDM

instrumenti nisu korišteni ni za identificiranje djece koja su u najvećem riziku. Također, sami spisi predmeta i SDM instrumenti često nisu bili ažurirani ili dovršeni danima, možda čak i tjednima, sve dok ili osim ako nije postojao neki imperativ za to, na primjer, potreba za zatvaranjem ili prijenosom predmeta ili mogućnost nadzora. Nadalje, dok su stručnjaci s manje radnog iskustva opisali SDM instrumente kao alate za učenje, iskusniji praktičari bili su zabrinuti da su skloni ograničiti svoju praksu gdje SDM ne uzima u obzir neke varijable, kao što su npr. siromaštvo ili kumulativni stres siromaštva na obitelji. Stručnjaci su također dodali da instrumenti govore na kojim aspektima treba raditi, ali ne i kako. Također je izražena zabrinutost stručnjaka da su alati previše pojednostavili situacije i da se ne mogu nositi sa njihovom složenošću (Gillingham i Humpreys, 2010). S druge strane, socijalni radnici iz okruga Los Angeles su izvijestili da SDM instrument nije korišten kao vodič za donošenje odluka, već kao dokumentacija onoga što je socijalni radnik već uočio iz slučaja (Nash, 2017, prema Nwufu i Castillo, 2019). Dio socijalnih radnika je navodio da koriste instrument jer je to zahtjev njihove službe, međutim, ne vjeruju da je koristan za njihov rad s obiteljima. Ograničenje primjene instrumenta koje socijalni radnici ističu da instrument ne pomaže ili ne usavršava vještine kritičnog promišljanja stručnjaka. Osim toga, alat nije bio od pomoći socijalnim radnicima u izgradnji odnosa s obiteljima, poznavanju pitanja koja trebaju postaviti ili kako na odgovarajući način procijeniti informacije koje primaju u vezi sa slučajem (Nash, 2017, prema Nwufu i Castillo, 2019).

3.5. IDENTIFICIRANJE RIZIKA U OBITELJI TIJEKOM PANDEMIJE COVID 19

S obzirom da živimo u vrijeme pandemije virusa COVID 19, važno je istaknuti rizike za djecu koji su povezani ili su bili povezani s mjerama sprječavanja navedene bolesti (Wilke, Howard i Pop, 2020). Iskustvo iz prethodnih epidemija zaraznih bolesti govore da epidemije, uključujući socioekonomske utjecaje mjera za njihovu prevenciju i kontrolu, mogu dovesti do povećanja postojećih rizika koji utječu na zaštitu djece, a to se posebno odnosi na djecu bez roditeljske, tj. obiteljske skrbi, djecu u riziku od izdvajanja iz obitelji, djecu u sustavu alternativne skrbi te na djecu koja su

nedavno izašla iz tog sustava (Care Network, Savez za zaštitu djece u humanitarnim akcijama i UNICEF, 2020). Wilke, Howard i Pop (2020) ističu da su tijekom pandemije posebno zdravstveno ugrožena djeca koja žive u uvjetima siromaštva (Ruiz-Casares i Phommavang, 2016, Hawk i sur., 2018, prema Wilke, Howard i Pop, 2020), jer ono može dovesti do neadekvatne prehrane, skućenog životnog prostora i loše higijene. U nastojanju suzbijanja širenja bolesti, preporuke globalne politike uključivale stroge mjere zatvaranja (Svjetska zdravstvena organizacija, 2020) što je stvorilo povećani stres za mnogu djecu i obitelji koje već žive u teškim ekonomskim uvjetima. No, važno je istaknuti kako pojavnost zlostavljanja djece ima tendenciju porasta tijekom kriza i pandemija (Cluver i sur., 2020, prema Galea, Merchant i Lurie, 2020, prema Howard, Wilke i Pop, 2020). Nedostatak pristupa podršci kao što su škole, medicinska skrb, skrb o djeci i društvene mreže, mogle su imati velike posljedice za ranjivu djecu i obitelji. Razumno je bilo za predvidjeti da mnoge obitelji koje su bile u riziku od razdvajanja neće moći brinuti o svojoj djeci tijekom pandemije. Kao rezultat toga, više djece ulazi u sustav alternativne skrbi. No, mnoga djeca koja su prethodno bila na smještaju u domovima ili na ulici brzo su se reintegrirala u svoje biološke obitelji (Goldman i sur., 2020, prema Howard, Wilke i Pop, 2020). Izloženost stresu zbog izoliranosti, strah zbog nesigurnosti posla i financijskih problema, kao i prekomjerna konzumacija alkohola i opojnih sredstava doveli su do rasta broja slučajeva obiteljskoga nasilja, te zlostavljanja i zanemarivanja djece. Obiteljsko nasilje teško pogađa djecu ne samo kad je ono usmjereno prema njima, već i u slučajevima kada djeca svjedoče nasilju među odraslima u obitelji (Izvješće pravobraniteljice, 2021).

Autori Howard, Wilke i Pop (2020) su izdvojili potkategorije rizika u pandemiji koje su se očitovale u: nedostatku pristupa materijalnim dobrima i gubitku prihoda te povećanoj izloženosti nasilju. Najveći fokus je stavljen na povećani rizik od zlostavljanja u obiteljskom okruženju (kućanstvu) kao što je zlostavljanje djece, obiteljsko nasilje i sl. Kako su djeca sve više vremena provodila društveno izolirana, ponekad u istom domu kao i počinitelji njihovog fizičkog, emocionalnog ili seksualnog zlostavljanja, vjerojatno je bilo za očekivati da će biti više slučajeva zlostavljanja. Jedan od najzabrinjavajućih korelata odgovora na pandemiju COVID-19 je porast višestrukog zlostavljanja djece kao čimbenika rizika, ali s manjom mogućnosti

otkrivanja zbog izolacija i lockdowna (npr. B'erub'e i sur., 2020, Connell i Strambler, 2021, prema Katz i sur., 2020). U analizama pandemije COVID-19, UNICEF (2020) identificirana su tri glavna, potencijalna, sekundarna utjecaja na zaštitu djece vezano uz djecu i njihove skrbnike: zanemarivanje i nedostatak roditeljske skrbi, mentalno zdravlje i psihosocijalni stres te povećana izloženost nasilju, uključujući seksualno nasilje te fizičko i emocionalno zlostavljanje. Sukladno tome u literaturi se nailazi na pojam „sekundarne pandemije” zanemarivanja i zlostavljanja djece (Adams, 2020, prema Katz i sur., 2021). Autorica Machlin i suradnici (2021) navodi kako je u pandemiji koronavirusa (COVID-19) postala široko rasprostranjena zabrinutost zbog izloženosti djece nasilju u obitelji (Cappa i Jijon, 2021, prema Machlin i sur., 2021). Nakon početnih karantena uslijed pandemije COVID-19, uočen je značajan porast prijave nasilja u obitelji (Leslie i Wilson, 2020, Nix i Richards, 2021, Xue i sur., 2020, prema Machlin i sur., 2021). S druge strane, došlo je do smanjenja prijave o zlostavljanju djece (Odjel za zdravstvo i socijalne usluge, 2018, Jonson-Reid i sur., 2020, prema Machlin i sur., 2021), te objašnjenje tome može biti sama činjenica da je to posljedica nedostatka vidljivosti, a ne zbog toga što se nasilje nije dogodilo. Na primjer, ozbiljniji slučajevi zlostavljanja djece zabilježeni su na hitnim prijemima između ožujka i travnja 2020. u odnosu na 2019. (WUWSA, 2020, prema Machlin i sur., 2021). Tijekom krize, identificiranje djece u riziku je bilo inherentno izazovnije, s obzirom na to da bi mnogi odrasli koji bi tipično prepoznali znakove zlostavljanja, kao što su učitelji, radnici za brigu o djeci, treneri, članovi šire obitelji i zajednice te dijete i djelatnici obiteljske socijalne skrbi, više nisu bili u izravnom kontaktu s djecom. U mnogim slučajevima, ograničenja kretanja i socijalna distanciranje značilo je da djelatnici socijalne skrbi za djecu i socijalni radnici više nisu obavljali osobne posjete, bilo kod kuće ili u uredu, a veći dio tog posla se je obavljao na daljinu – putem interneta ili telefona. Pogođeni su bili i mehanizmi prijavljivanja i upućivanja slučajeva nasilja nad djecom. Posebno su telefonske linije za djecu postale još kritičnije, osobito na mjestima gdje su redoviti mehanizmi izvješćivanja bili prekinuti. Učinci na pružanje usluga vjerojatno su pogoršani u kontekstima u kojima su sustavi zaštite djece već bili slabi prije pandemije (UNICEF, 2020).

UNICEF (2020) ističe kako je pandemija mogla rezultirati gubitkom roditeljske skrbi zbog smrti, bolesti ili odvojenosti, čime su se djeca stavljala u povećan rizik za nasilje, zanemarivanje i iskorištavanje. Osim toga, mnoge od mjera prevencije i kontrole koje su usvojile zemlje kako bi obuzdale korona virus doveo je do poteškoća u izvještavanju i upućivanju službama za zaštitu djece, ostavljajući mnogu djecu i obitelji ranjive (UNICEF, 2020). No, iako je povratak djece u obiteljsku skrb općenito usklađeno s globalnim preporukama reunifikacije izdvojenog djeteta s obitelji (Ujedinjeni narodi, 2019, prema Howard, Wilke i Pop, 2020), protokol reunifikacije djeteta s obitelji zahtijeva značajniju pripremu koja tada nije bila moguća. Rizik od zlostavljanja je povećan kako se djeca vraćaju u nepripremljene i od sustava adekvatno nepodržane obitelji jer su uslijed okolnosti pandemije okolnosti i mogućnosti za kvalitetnu procjenu potreba i izgradnju kapaciteta obitelji bile ograničene. Navedeno je posebno rizično, vezano uz procjenu i praćenju obitelji u područjima rizika zbog kojih su djeca i bila smještavana u alternativnu skrb. Socijalni radnici nisu bili u mogućnosti posjećivati obitelji i adekvatno pratiti dobrobit djece zbog poštivanja mjere izolacije (Goldman i sur., 2020, prema Howard, Wilke i Pop, 2020). Što se tiče pružanja usluga, mnoge nevladine organizacije su izjavile da nisu bili u mogućnosti pružiti standardne usluge djeci i obiteljima. Više od polovice nevladinih organizacija, njih čak 61 % izjavilo je da više ne smiju pružati usluge koje zahtijevaju putovanja, uključujući prijevoz djece i kućne posjete. Kada je to bilo moguće, usluge kao kućne posjete, mentorstvo i praćenje obitelji prebačeni su u on-line okruženje, ali je bilo zabrinutosti oko učinkovitosti ovih aktivnosti u virtualnom okruženju. Štoviše, za obitelji kojima je nedostajao pristup tehnologiji, malo ili nimalo usluga uopće nije moglo biti osigurano. Za djecu koja su već bila u opasnosti od zlostavljanja i zanemarivanja, a u tom trenutku nisu imali podršku, posljedice su mogle biti štetne, s obzirom da su u okolnostima pandemije usluge prebačene u virtualno okruženje (UNICEF, 2020).

4. PROCES DONOŠENJA MIŠLJENJA/ODLUKE O IZDVAJANJU DJECE IZ OBITELJI

Proces socijalne skrbi za djecu čiji je razvoj u obitelji pod rizikom započinje procjenjivanjem, no ono je tek prvi korak prema kvalitetnom planu intervencija. Kad

se temeljem sveobuhvatnog pristupa procjenjivanju prikupe sve značajne informacije i podaci, tada ih stručnjaci analiziraju, ocjenjuju njihov značaj, konzultiraju se i tek tada donose odluku. S tim u vezi, proces procjenjivanja i donošenja odluka ne nastavljaju se neposredno jedan na drugi, već se između njih zbiva složeni proces koji omogućava da do izražaja dođe stručnost, kreativnost, vrijednosno opredjeljenje stručnjaka i njegove/njezine vještine da aktivno u taj proces uključe roditelje kao suradnike (Sladović Franz, 2011). Zadatak službi za zaštitu djece je procijeniti trenutne rizike i vjerojatnost budućih šteta za dijete. Kao i kod svih procjena vjerojatnosti, uvijek postoji komponenta greške, no ove pogreške mogu imati ozbiljne posljedice i za dijete i za obitelj. (Thompson i Stewart, 2016). No važno je istaknuti kako je potpuna točnost u području zaštite djece nerealno očekivanje (Munro, 1999, Hammond, 1996, prema Thompson i Stewart, 2016). Autori Enosh i Bayer-Topilsky (2015) navode kako je odluka o izdvajanju djeteta iz njegove obitelji među najtežim odlukama s kojima se suočavaju socijalni radnici koji rade u skrbi za djecu (DePanfilis i Scannapieco, 1994, prema Enosh i Bayer-Topilsky, 2015). Socijalni radnici u području zaštite djece se također suočavaju s potrebom donošenja ključnih odluka (npr. hitno izdvajanje iz obitelji) ili izrade mišljenja za sud na temelju često dvosmislenih i nepotpunih informacija o obiteljima i djeci s kojima rade (Fluke i sur., 2010, Ruscio, 1998, Fluke i sur., 2010, prema Enosh i Bayer-Topilsky, 2015).

Pri procjeni i davanju mišljenja socijalni radnici vode se zaštitom dobrobiti i najboljim interesom djeteta. Zagrebačko psihološko društvo (2019) pišući o najboljem interesu djeteta je objasnilo kako najbolji interes djeteta obuhvaća psihosocijalne potrebe i prava djeteta, što su dvije komponente najboljeg interesa djeteta. To objašnjava kako imamo prirodan fenomen kao što su psihosocijalne potrebe, kao i dječja prava koja su društveni fenomen (Miller, 2002, Flego 2009, prema Puhovski 2019). Po svemu ovome možemo zaključiti kako se radi o dvije međusobno povezana aspekta na koje se mora obratiti pažnja kada se radi o zaštiti dječjih prava. Nadalje, univerzalno načelo traženja „najboljeg interesa djeteta“ može biti nejasno i kao što je već navedeno često uključuje složene, a ponekad i suprotstavljene potrebe djeteta. Jedna od najvećih dilema koje se tiču djece je dilema ostaviti dijete u obitelji ili ga izdvojiti (Britner i Mossier, 2002, Gold i sur., 2001, prema Enosh i Bayer-Topilsky, 2015). Autorice Svalina i Čop (2015) naglašavaju kako je pri procjeni je li dijete potrebno izdvojiti iz

obitelji važno odlučiti o brojnim pitanjima, posebice o odabiru pravog trenutka izdvajanja djeteta iz obitelji, odabiru najboljeg tipa smještaja za dijete izdvojeno iz obitelji te možda i eventualno o prestanku primjene mjere i vraćanju djeteta u obitelj ili primjeni mjere lišenja roditeljske skrbi. S obzirom na više elemenata koji se uzimaju u obzir prilikom procjene je li potrebno izdvojiti djece iz obitelji ili ne posao djelatnika centra za socijalnu skrb prilikom primjene i provedbe mjere pokazuje se izrazito zahtjevnim (Svalina i Čop, 2015).

S obzirom na važnost odluka koje se tiču izdvajanja djece, neophodno je razumjeti kako se te iste donose i koji čimbenici utječu na njih. Ono što je važno naglasiti je da je teško donijeti procjenu o tome je li dijete ugroženo i odluku hoće li se dijete izdvojiti. Nadalje, postoje jasne situacije i okolnosti gdje je izdvajanje nužno i opravdano kao i situacije gdje se procjenjuje da ne postoje uvjerljivi razlozi za razmatranje opcije izdvajanja djeteta iz obitelji. Ipak, mnogi slučajevi vezani uz zaštitu djece su tzv. „sivi slučajevi“, u kojima čak ni najiskusnijim i visoko specijaliziranim i educiranim socijalnim radnicima nije jasno što bi bio najbolji način djelovanja. Odluke se često donose u okolnostima koje su objektivno izazovne i koje uključuju: pritisak vremena; neadekvatna sredstva za osiguranje dobrobiti djeteta, bilo kod kuće ili na smještaju, a često na temelju nedovoljne i dvosmislene informacije (Knorth, 1998, Munro 2008, prema Benbenishty i sur., 2015). Znanje o razvoju djeteta ne daje dovoljno jasne smjernice kada bi u cilju zaštite djetetove dobrobiti bilo najbolje izdvajanje, a kada zadržavanje djeteta kod kuće (Thoburn, 2010, prema Benbenishty i sur., 2015). Na procjene od strane socijalnih radnika utjecaj imaju i osobne karakteristike socijalnih radnika, stavovi socijalnih radnika o smještaju djece izvan doma i razina stresa kod voditelja slučaja. Kirkman i Melrose (2014) su identificirali četiri čimbenika koji su smanjili kvalitetu procjene socijalnih radnika u slučajevima dobrobiti djece. To uključuje: vremenski pritisak i opterećenje predmetima, pojedinačnu pristranost, umor pri donošenju odluka i kvalitetu dobivenih informacija od strane svih aktera u pojedinom slučaju (Lauritzen, Fossum i Vis, 2018). Pravobraniteljica za djecu u svojem izvješću iz 2021. godine upozorava kako su zabrinjavajuće situacije u kojima je vidljiva nemoć stručnjaka centara za socijalnu skrb da, unatoč uočenim rizicima za odrastanje djece u obitelji, provedu potrebne mjere za zaštitu djece. Opisuje slučaj

koji su pratili od 2020. godine, kada je centar za socijalnu skrb radi zaštite djece pokrenuo sudski postupak oduzimanja prava roditeljima na stanovanje s djecom. No, zahtjev je povučen zbog nemogućnosti osiguranja odgovarajućeg smještaja za djecu u ustanovama iz sustava socijalne skrbi. Djeca su zbog toga ostala živjeti u obitelji, iako roditelji ne skrbe odgovarajuće o njima, zanemaruju ih, te ne surađuju s institucijama. Obiteljske prilike su se pogoršale, a poteškoće u ponašanju djece značajno su se pogoršale. Pravobraniteljica upozorava kako su uputili dopis tadašnjem Ministarstvu za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku da se žurno pronađe rješenje kako bi djeci bili osigurani primjereni uvjeti za odrastanje, djeca su i dalje u obitelji, a izvješće nisu zaprimili ni nakon upućene požurnice (Izvješće pravobraniteljice za djecu, 2021). Navedeno ukazuje na to koliko je međuresorna suradnja važan faktor u pitanjima zaštite djece.

Studija Benbenishty i sur. (2015) koristi model *Procjene i procesa odlučivanja u kontekstu (Judgments and Decision Processes in Context model-JUDPIC*, Benbenishty i Davison Arad, 2012, prema Benbenishty i sur., 2015) kako bi ispitala domene koje su povezane s procjenama i odlukama stručnjaka u slučajevima navodnog zlostavljanja djece. U istraživanju Benbenishty i sur. (2015) su uspoređeni stručnjaci iz četiri različite zemlje. Model procesa donošenja procjena i odluka u kontekstu (*JUDPIC*) predložen je kao model koji opisuje donošenje odluka u slučajevima sumnje na zlostavljanje djece (Benbenishty i Davidson-Arad, 2012, prema Benbenishty i sur., 2015). Prema ovom modelu, stručnjaci donose svoje procjene (npr. procjenu rizika) na temelju informacija o djetetu (npr. znakove eventualnog zlostavljanja) i obitelji (npr. objašnjenja roditelja o tim ozljedama). Nadalje, prema ovom modelu, sve informacije vezane uz neki slučaj obrađuju stručnjaci u službama socijalne skrbi koji su pod utjecajem svojih osobnih obilježja (npr. njihova osobna iskustva zlostavljanja i njihovi stavovi prema izdvajanju djeteta) i njihovih djelovanja (npr. pravila i smjernice za smještaj). Procjena o tome da li se dogodilo zlostavljanje te postoji li rizik za buduće ponašanje roditelja koje može ugroziti dijete dovodi do odluka o intervenciji sustava. Nadalje, vezu između prosuđivanja i odluke o npr. hitnom izdvajanju ili s kojom će preporukom socijalni radnici ići prema sudu ovisi o velikom broju čimbenika, kao što su politike o tome koliki je kapacitet domova za smještaj djece, dostupno znanje

stručnjaka i dokazi koji povezuju i stoje između obilježja slučaja i odgovarajućih intervencija, te vrijednosti i stavovi o stručnjaka o zaštiti djeteta i očuvanju obitelji. Važno je istaknuti kako veza između procjene i intervencije može biti posredovana i dostupnim resursima i ograničenjima istih jer postoje sredine u kojima jednostavno nema smještajnih kapaciteta u ustanovama i/ili udomiteljstvu (Benbenishty i sur., 2015).

Baumann, Dalgliesh, Fluke i Kern (2011) govore o Ekološkom modelu odlučivanja (*DME*) gdje se teorija temelji na ideji da, kada službe za zaštitu djece donesu odluku, ishod te odluke ovisi o karakteristikama povezanim s djetetovim okolnostima, roditeljskim vještinama i resursima u lokalnom okruženju. Navedeni model smatra da se odluke o dobrobiti djeteta donose s obzirom na karakteristike samog slučaja (npr. vrsta i ozbiljnost zlostavljanja, ostali rizici, siromaštvo), na karakteristike donositelja odluka (npr. radno iskustvo, vrijednosti koje stručnjak ima), karakteristike same organizacije (npr. politika, radno opterećenje, resursi) i vanjske karakteristike (npr. kritični događaji, financiranje) (Fluke, Baumann, Dalgleish i Kern, 2013). Sva razmatranja na razini predmeta također su ugrađena u šire kontekste, kao što je npr. ekološki kontekst obitelji ili organizacijski kontekst službe za zaštitu djece i višestruke kulturne kontekste (npr. stavove javnosti prema zaštitnom sustavu ili nacionalno zakonodavstvo o dobrobiti djece. Rivaux i sur. (2008) i Dettlaff i sur. (2011) ističu da su obilježja slučaja kao što su etnička pripadnost, siromaštvo i rizik od siromaštva, povezani i s obrazloženjem zlostavljanja i odluka o smještaju. Niz studija je pokazao kako su odluke stručnjaka bile povezane s djetetovom rasom (Drake i sur., 2011, Fallon i sur., 2013, prema Benbenishty i sur., 2015). Kao što je već opisano, na procjene ne utječu samo značajke slučaja, već i karakteristike donositelja odluka. Istraživanja pokazuju da mlađi, manje iskusni socijalni radnici i socijalni radnici bez djece, te oni s poviješću tjelesnog kažnjavanja ili zlostavljanja u djetinjstvu, općenito percipiraju veći rizik i vjerojatnije će preporučiti smještaj djeteta u skrb (Brunnberg i Pećnik, 2007, prema Benbenishty i sur., 2015), dok su iskusniji socijalni radnici manje skloni implementaciji preporuka za izdvajanje (Davidson-Arad, Enlechin-Segal, Wozner i Gabriel, 2003, prema Benbenishty i sur., 2015). Drugi nalazi pokazuju da su socijalni radnici koji su doživjeli na primjer traume manje skloni procijeniti djeteta kao

ugroženo (Regehr, LeBlanc, Shlonsky i Bogo, 2010, prema Benbenishty i sur., 2015). Kao i da su socijalni radnici koji su bijelci te oni obrazovaniji socijalni radnici skloniji tjelesne ozljede kvalificirati kao zlostavljanje, a ne kao tjelesnu disciplinu (Jent i sur., 2011, prema Benbenishty i sur., 2015). Međutim, nisu svi nalazi dosljedni. Portwood (1998) je otkrio da je osobno iskustvo socijalnih radnika o odgoju djece i zlostavljanju djece imalo samo marginalne učinke na njihovu procjenu rizika. Regehr i sur. (2010) nisu pronašli povezanost između procjene rizika zlostavljanja sa obrazovanjem ili dobi stručnjaka. Također postoje jaki empirijski dokazi da konteksti u kojima se donose odluke i procjene imaju veliki utjecaj. Istraživanje Gold, Benbenishty i Osmo (2001) pokazalo je da isti slučaj različito prosuđuju praktičari iz različitih zemalja, što u velikoj mjeri odražava povijesni razvoj i kulturu zemlje, percepcija i značajni događaji sustava socijalne skrbi popraćeni u javnosti, stavove o troškovima i koristima izdvajanja djece iz obitelji (Benbenishty i sur., 2003, prema Benbenishty i sur., 2015). U drugoj studiji, Brunnberg i Pećnik (2007) otkrili su da hrvatski socijalni radnici češće od švedskih kolega procjenjuju situaciju rizičnom i favoriziraju izdvajanje, ali nisu pronađene razlike u procjenama kao odgovor na informacije iz druge ruke u slučaju zlostavljanja djece. Gilbert, Parton i Skivenes (2011) pokazuju da neke od razlika između zemalja odražavaju varijacije u njihovim sustavima socijalne skrbi. Uz relativno stabilne sustave skrbi za djecu u svakoj zemlji, važno je napomenuti i povijesni kontekst u svakoj zemlji, gdje dramatični događaji mogu imati vrlo snažan, iako ponekad kratkotrajan, utjecaj na zaštitne prakse i donošenje odluka. Možda je upečatljiv primjer da, nakon smrti Petera Connollyja u Engleskoj 2008. i naknadnog zaključka saborskog odbora da je prag za smještaj u državnu skrb previsok, došlo je do porasta zahtjeva za 50% sudovima za izdvajanje i smještavanje djece u alternativnu skrb u posljednjih šest mjeseci te godine (CAFCASS, 2009, prema Benbenishty i sur., 2015). Wolf, Biesel i Heinitz (2011) komentiraju da je odgovor na zabrinutost javnosti suočen s medijskim izvještavanjem o smrti djece u Njemačkoj, doveo do ponovnog fokusiranja usluga socijalne skrbi za djecu i obitelji o zaštiti djece, s naglaskom na ranoj procjeni rizika, kriznoj intervenciji i brzom smještaju izvan kuće (Davis, McKinnon, Rains i Mastorandi, 1999, prema Benbenishty i sur., 2015). Razumijevanje osobina donositelja odluka (npr. sklonost praktičara da vjeruju ili ne vjeruju u programe očuvanja obitelji ili udomiteljstva) ili organizacijskih karakteristika koje

utječu na odluke stručnjaka o izdvajanju djece iz obitelji mogu ukazati na potrebu za dodatnom edukacijom i/ili supervizijom stručnjaka, izmjenama socijalnih politika, zakonskih propisa i praksi (Benbenishty i sur., 2015).

4.1. TEORIJA DVOPROCESNOG RASUĐIVANJA

Jedno od objašnjenja na koji način socijalni radnici donose odluke nudi teorija dvoprocesnog rasuđivanja (*dual-process theory of reasoning*) (Croskerry, 2009, Evans, 2008, Osman, 2004, prema Enosh i Bayer-Topilsky, 2015), koja govori o tome da je donošenje odluka dvostruki proces koji uključuje dva kognitivna sustava: heurističko-intuitivno zaključivanje odnosno automatske procese i kontrolirano-analitičko razmišljanje što se odnosi na procese utemeljene na pravilima. Kod slučajeva visoke sigurnosti u sumnju da se je zlostavljanje dogodilo i kada su pravila i kriteriji očiti i jasni (npr. u slučaju jasnih dokaza o fizičkom zlostavljanju od strane roditelja), socijalni bi radnik prvenstveno primjenjivao analitičke metode kako bi uskladio kriterije s određenim slučajem. No, u slučajevima visoke nesigurnosti u pogledu toga koji su kriteriji primjenjivi na određeni slučaj, socijalni radnik će težiti heurističkim metodama za donošenje odluke. Time se zaključuje kako odluke u slučajevima visoke neizvjesnosti mogu biti osjetljivije osobnim heuristikama i predrasudama, kao što su kulturne razlike, te profesionalna ili organizacijska kultura. Istraživanje Enosh i Bayer-Topilsky (2015) je provedeno putem vinjeta iz datoteka stvarnih slučajeva (Rossi et. al., 1999, prema Enosh i Bayer-Topilsky 2015) koje su bile manipulirane za objektivnu razinu rizika (visoki/srednji/nema rizika), etničku pripadnost (Mizrahi/Ashkenazy¹) i obiteljsku razinu socioekonomskog statusa. U navedenom istraživanju, socijalni radnici su trebali procijeniti razinu rizika za dijete i odlučiti da li je to dijete za smještaj u alternativnu skrb. Uzorak je bio namjerni uzorak socijalnih radnika u središnjem i sjevernom Izraelu koji rade s obiteljima i djecom u riziku. Svi sudionici bili su socijalni radnici koji su radili s djecom i obiteljima i sudjelovali u odborima za odlučivanje za djecu u riziku. Nadalje, rezultati su ukazivali da oni slučajevi koji su prikazani visokorizičnima, kojih je u danim slučajevima bilo 56% je dana preporuka za smještaj u alternativnu skrb. Nadalje, za djecu bez rizika

¹ Naziv dviju manjinskih skupina u Izraelu

nisu dane preporuke za smještaj u alternativnu skrb. No, rezultati koji su pokazali dvosmislenu razinu rizika su dokazali kako djetetov socioekonomski status i etničko podrijetlo predviđaju preporuku socijalnog radnika za smještaj u alternativnu skrb, pa su tako rezultati pokazali da djeca iz obitelji s niskim socioekonomskim statusom imaju oko 2,5 puta veću vjerojatnost da će biti izdvojena nego djeca koja su na istoj razini rizika, ali dolaze iz obitelji s umjereno visokim socioekonomski status. Analize pokazuju da u visokorizičnim slučajevima etničko podrijetlo djeteta ne predviđa preporuku socijalnog radnika za smještaj u alternativnu skrb, međutim, nalazi pokazuju da se u visokorizičnim slučajevima socioekonomski status pojavljuje kao snažan prediktor vjerojatnosti socijalnog radnika da preporuči smještaj u alternativnu skrb: obitelji s niskim socioekonomskim statusom imaju 6,3 puta veću vjerojatnost da će djeca biti izdvojena iz svoje obitelji nego djeca s visokim rizikom iz obitelji umjereno-visokog socioekonomskog statusa. Ovaj iznenađujući nalaz sugerira da socijalni radnici percipiraju nizak socioekonomski status kao čimbenik rizika i proturječe hipotezi da će, u slučajevima nedvosmislenog rizika (bez rizika/visokog rizika), socioekonomski status imati mali ili nikakav učinak na donošenje odluka socijalnog radnika (Enosh i Bayer-Topilsky, 2015).

4.2. STAVOVI STRUČNJAKA O IZDVAJANJU DJECE IZ VLASTITE OBITELJI

Znanstvenici su istaknuli da osobne karakteristike socijalnih radnika, kao što su njihove pristranosti, osobnost, vrijednosti i temperament, ulaze u njihove odluke, no ipak je provedeno vrlo malo istraživanja o ulozi koju su te pojedinačne značajke igrale u procjenama rizika i odlukama o intervencijama (Ryan, Garnier, Zyphur i Zhai, 2006, prema Benbenishty i sur., 2015). U istraživanju Benbenishty i sur. (2015), vlastiti stavovi praktičara prema relevantnim pitanjima dobrobiti djece imali su značajan utjecaj na sve njihove procjene i odluke. Dakle, oni koji se snažno protive izdvajanju djece iz obitelji, čak i kada je prisutno zlostavljanje, također su oni koji cijene ulogu roditelja u donošenju odluka, te oni koji imaju negativniji pogled i na udomiteljstvo i na smještaj. Ovaj skup stavova može ukazivati na važnost načina na koji praktičari vide kvalitetu smještaja djeteta izvan obitelji. Stručnjaci koji imaju negativnije stavove

o udomiteljskim obiteljima i domovima skloni su imati negativnije stavove protiv izdvajanja djece iz kuće, i obrnuto. Moglo bi se problematizirati pitanje da li navedeno znači da su praktičari koji imaju čvrst stav protiv izdvajanja skloni obraćati selektivnu pozornost na informacije i ulogu alternative skrbi, ili možda, na temelju negativne ocjene udomiteljstva i smještaja, stručnjaci formiraju svoje stavove te su manje skloni smještavanju djece u alternativnu skrb. Utjecaj osobnih stavova stručnjaka na procjene i odluke nije iznenađujući jer teorija stavova govori da uvjerenja pojedinaca i njegove vrijednosti stvaraju namjere koje određuju njihovo ponašanje (Fishbein i Ajzen, 1975, prema Benbenishty i sur., 2015). Ljudi su skloni tražiti dokaze koji potvrđuju, a ne opovrgavaju njihova stajališta i primjenjuju različite standarde za kvalitetu informacija ovisno o tome potvrđuju li informacije ili osporavaju njihove stavove (Munro, 1996, prema Benbenishty i sur., 2015). Kada su problemi složeni, kao kod zaštite djece, utjecaj stavova je još jači (Benbenishty i sur., 2015).

Najmanje razlike u stavovima između četiri zemlje bile su u odnosu na stavove protiv izdvajanja. Čini se da se tu odražava zajednička ideologija o važnosti očuvanja obitelji i sprječavanja izdvajanja, ako je to moguće i u najboljem interesu djeteta (Al i sur., 2012, prema Benbenishy i sur., 2015). Jedina zemlja koja je značajno odstupila od ovog pristupa bila je Španjolska. Još jedan primjer međudržavnih sličnosti i razlika je nalaz da su u tri od četiri ispitane zemlje, stavovi prema udomiteljstvu bili su značajno pozitivniji od onih prema domovima. Za razliku od ovih stavova koje dijele tri zemlje, izraelski praktičari su povoljnije gledali na smještaj u domovima od ostalih stručnjaka i nešto povoljnije od udomiteljstva. Stoga, iako su izraelski stručnjaci praktičari praktikanti upoznati s literaturom o privrženosti i važnosti obiteljskog okruženja što je dovelo do toga da preferiraju udomiteljstvo, imali su pozitivan stav o alternativnoj skrbi. To se može objasniti na temelju povijesnog konteksta razvoja usluga dječje skrbi u Izraelu na koje je utjecala kritična uloga koju su stambeni prostori igrali u židovskoj tradiciji. Španjolska predstavlja još jednu jedinstvenu kombinaciju stavova. Stavovi prema alternativnoj skrbi nisu tako negativni kao oni stručnjaka iz Sjeverne Irske i Nizozemske, a u isto vrijeme njihovi stavovi prema udomiteljstvu su najpozitivniji. To može odražavati nedavni razvoj sustava socijalne zaštite djece u Španjolskoj koji se povijesno više oslanjao na alternativnu skrb (Benbenishty i sur., 2015). Sličnu studiju

su 2016. godine proveli Benbenishty i Davidson-Arad. Studija je provedena u Izraelu, te istražuje pitanje utječu li profesionalni status i iskustvo stručnjaka na odnose između njihovih stavova i procjena i odluka o izdvajanju. Uspoređuje povezanost između stavova prema pitanjima dobrobiti djece, zlostavljanja, procjena rizika i odluka za tri skupine ispitanika: studenata socijalnog rada te manje i više iskusnih socijalnih radnika za zaštitu djece ((Benbenishty i sur., 2015)

Obitelj opisana u vinjeti sastoji se od para i njihovo troje male djece (sedam, četiri i dvije godine). Lokalna socijalna služba prima poziv od učiteljice zabrinute za najstarije dijete, Danu, u svom prvom razredu gdje je učiteljica prijavila da Dana ima modre mrlje na rukama i leđima te da je u proteklih pola godine u školu došla sa slomljenom rukom, a drugom prilikom i s pomaknutim ramenom. Također se doznaje u medicinskom kartonu kako je u dobi od tri godine odvedena u bolničku hitnu pomoć s opekotinama od kipuće vode polivene na nju kod kuće. Učiteljica opisuje Danu kao tihu djevojčicu koja ne komunicira mnogo s drugom djecom te da bi Danu voljela zadržati u prvom razredu još godinu dana jer njezin kognitivni razvoj zaostaje za vršnjacima. Također kaže da Dana često udara drugu djecu za vrijeme odmora i da ima povremeno neobjašnjivo izljevi bijesa. Školska psihologinja i asistentica u razrednoj nastavi pokušale su s njom uspostaviti odnos, no ona je odbila odgovoriti na njihova pitanja. Obitelj ima malo veza unutar zajednice, nema podršku proširene obiteljske mreže i teško je financijski zbog očeve nezaposlenosti. Na temelju čitanja vinjete slučaja, sudionici su zamoljeni da procijene je li dijete doživjelo zlostavljanje i zanemarivanje kod kuće: emocionalno zanemarivanje, fizičko zanemarivanje, emocionalno zlostavljanje, fizičko zlostavljanje i seksualno zlostavljanje. Ljestvica od pet stupnjeva bila je: 1 = Uopće se ne slažem do 5 = U potpunosti se slažem. Na temelju njihovog čitanja slučaja, sudionici istraživanja zamoljeni su da procijene razinu rizika od značajnih fizičkih i emocionalnih ozljeda za dijete ako ostane kod kuće. Ljestvica od pet točaka bila je: 1 = Nema rizika do 5 = Vrlo visok rizik ((Benbenishty i sur., 2015).

Sudionici studije zamoljeni su da odaberu jednu od šest opcija intervencije u rasponu od najmanje nametljive (suzdržati se od daljnje intervencije) do najnametljivije

(smjestiti dijete u udomiteljsku obitelj čak i bez pristanka roditelja, korištenjem suda ako je potrebno). Rezultati su pokazali da, u usporedbi sa studentima, praktičari su bili više protiv izdvajanja, više za ponovno spajanje obitelji i optimalno trajanje alternativne skrbi, te su imali manje povoljno mišljenje o alternativnoj skrbi. Međutim, nisu pronađene značajne razlike u skupinama u procjenama rizika ili preporukama za izdvajanje. Četiri su stava povezana s preporukom da se ne izdvaja: negativni stavovi prema izdvajanju, pozitivni stavovi prema roditeljskom sudjelovanju u istoj odluci, pozitivni stavovi prema sudjelovanju djece u odluci i pozitivni stavovi prema brzom spajanju obitelji. Praktičari su se također značajno više protivili izdvajanju od studenata dok su studenti više od stručnjaka praktičara favorizirali sudjelovanje djece u donošenju odluka. Konačno, stručnjaci praktičari su imali manje povoljne stavove prema alternativnoj skrbi od studenata. Studenti su primijetili značajno više emocionalnog zanemarivanja od manje iskusnih stručnjaka praktičara, ali ne više od onih iskusnijih. Iako su sve skupine vidjele malo seksualnog zlostavljanja, studenti su vidjeli više takvog zlostavljanja u usporedbi s manje iskusnim radnicima. Nije pronađena značajna razlika između dvije skupine stručnjaka. Međutim, preporuka o tome hoće li se dijete izdvojiti i smjestiti u udomiteljsku obitelj ili ne nije bila povezana s stajalištima sudionika o kvaliteti udomiteljskih obitelji ili alternativne skrbi. Studenti su bili manje skloni uključivanju roditelja u intervenciju od stručnjaka, bez obzira na njihovu razinu iskustva. Nadalje, studenti se manje se protive izdvajanju djeteta iz obitelji te manje podržavaju ponovno brzo spajanje obitelji i manje su skeptični u pogledu kvalitete alternativne skrbi. Osim toga, bili su skloniji za razliku od manje iskusnih stručnjaka uključiti djecu u odluke o intervenciji. Jedini stav koji dijele studenti i obje skupine stručnjaka bile su njihove slično niske ocjene udomiteljstva (Benbenishty i sur., 2015) Ipak, unatoč brojnim razlikama u njihovim stavovima, studenti i stručnjaci donijeli su slične procjene zlostavljanja i rizika te gotovo iste odluke o intervenciji. Iskusniji stručnjaci nisu bili ništa zaštićeniji od utjecaja osobnih stavova na njihove procjene i odluke od manje iskusnih stručnjaka niti studenata (Benbenishty i Davidson-Arad, 2016). Autori Delgado, Pinto i Carvalho (2017) također naglašavaju kako, u usporedbi sa studentima, stručnjaci rjeđe preferiraju izdvajanje dijete i češće zagovaraju ponovno spajanje obitelji no nema značajnih razlika u mišljenju o ulozi udomiteljstva i alternativne skrbi te sudjelovanju djeteta u

procesu donošenja odluka. Međutim, stručnjaci više podržavaju sudjelovanje roditelja u procesu donošenja odluka nego studenti. Grupa koja se zalaže za izdvajanje više se slaže da alternativna ili udomiteljska skrb promiče razvoj djeteta, stoga je manje sklona ponovnom spajanju obitelji i manje daje prednost sudjelovanju roditelja u odlukama od skupine protiv izdvajanja. Nadalje, stručnjaci ne favoriziraju odvođenje djeteta toliko koliko studenti i zagovaraju ponovno ujedinjenje obitelji više nego studenti. To bi moglo objasniti zašto stručnjaci više podržavaju sudjelovanje roditelja u donošenju odluka nego učenika. Zapravo, studenti, kao i stručnjaci, smatraju da je sudjelovanje djeteta ili mlade osobe u odlukama koje se tiču njihova života, poput izdvajanja iz obitelji ili ponovnog spajanja, važno, ali takav stav za studente nije isti u odnosu na sudjelovanje ili ulogu roditelja. Međutim, sudjelovanje roditelja važno je za sve uključene aktere, a posebno za dijete, tijekom procesa izdvajanja, razdoblja skrbi i ponovnog spajanja obitelji, osim ako je takvo sudjelovanje štetno za fizički ili mentalni integritet djeteta. S druge strane, studenti su pokazali manje otvoren stav od stručnjaka po pitanju uključenosti roditelja u odluke o udomiteljstvu. Ovakav stav sugerira da bi bilo korisno uključiti temu sudjelovanja roditelja u edukaciju studenata i stručnjaka, te naglasiti potrebu uključivanja roditelja u procesu donošenja odluka o svojoj budućnosti i budućnosti svoje djece. Biološka obitelj mora igrati ulogu u procesu zaštite, njihovo se mišljenje mora cijeniti i slušati u izradi prijedloga promjene života, s ciljem učinkovitog oporavka roditeljskih odgovornosti, kako bi se zajamčila potrebna i odgovarajući uvjeti za (ponovno) ujedinjenje (Neil, Cossar, Lorgelly i Young, 2010, prema Delgado, Pinto i Carvalho, 2017).

4.3. SUDJELOVANJE RODITELJA U PROCESU PROCJENE I DONOŠENJA ODLUKE O IZDVAJANJU DJETETA

Aktivno uključivanje roditelja i djece u procese koji ih se tiču je nužno jer su oni najveći izvor informacija o vlastitim poteškoćama, ali i resursima. Važno je zato naglasiti da se isključivo samo s njima u zajedništvu mogu osmisliti i postaviti ciljevi intervencija koji će biti u prvom redu ostvarivi. Uključivanje korisnika ujedno je i intervencija jer kada su vođeni kroz postupak procjene, planiranja i praćenja imaju

priliku stjecati uvide u vlastita ponašanja i obilježja te povećavati motivaciju i kompetencije za ostvarivanje potrebnih i dogovorenih promjena kao i ukupnu odgovornost za ishode (Sladović Franz, 2015). Nadalje, sudjelovanje obitelji u donošenju odluka povećava njihovu vjerojatnost uspjeha, s obzirom na to da izravno sudjelovanje obitelji u odlukama koje utječu na njih samih čini obitelji vjerojatnijim za suradnju i poduzimanje potrebnih radnji (Burford i Hudson, 2002, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Primijećene su i druge prednosti kada obitelji sudjeluju u donošenju odluka jer se obitelj osjeća osnaženom, obiteljski sukobi se smanjuju, a institucionalni planovi se bolje razumiju. Također, stručnjaci smatraju da će dijete biti bolje zaštićeno na taj način i da je ponovno ujedinjenje stabilnije kada obitelji sudjeluju u donošenju odluka (Balsells, Pastor, Mateos, Vaquero, i Urrea, 2015, prema Baumann i sur., 2012, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017).

Ranije spomenuta studija Benbenishtyja i suradnika (2015) koristi model *JUDPIC* (*Judgments and Decision Processes in Context model*) (Benbenishty i Davidson-Arad, 2012, prema Benbenishty i sur., 2015) pri kojem uspoređuju procjene i donošenje odluka u slučajevima sumnje na zlostavljanje od strane donositelja odluka u četiri različite zemlje: Izrael, Nizozemska, Sjeverna Irska i Španjolska. Studija ispituje odnose između tri neovisne domene: karakteristike slučaja koju obuhvaća majčin stav u pogledu izdvajanja, karakteristike praktičara odnosno njihovi stavovi o dobrobiti djece i kontekst sustava zaštite djece iz navedenih zemalja i tri ovisna čimbenika: potvrda zlostavljanja, procjena rizika i preporuka intervencije. Ova se studija usredotočuje na procjenu sumnje na zlostavljanje od strane stručnjaka koji su odgovorni za procjene slučajeva i preporuka za intervencije u četiri zemlje: Izrael, Nizozemska, Sjeverna Irska i Španjolska. Stručnjaci su zamoljeni da daju preporuku za intervenciju na temelju opisane vinjete². Ukratko, obitelj opisana u vinjeti sastoji se od bračnog para i njihovo troje male djece u dobi od 7, 4 i 2 godine. Mjesna služba socijalne skrbi zaprimi poziv od učiteljice osnovne škole koja je zabrinuta za Danu (7). Ona javlja da Dana ima zabrinjavajuće tjelesne tragove i prethodne ozljede te da je tiha s neobjašnjivim izljevima bijesa. Psiholog i razrednica u školi pokušale su uspostaviti

² Vinjeta je prilično opširan opis (oko tri stranice) izvedene iz autentičnih datoteka u Izraelu. Korišten je u brojnim studijama (Davidson-Arad i Benbenishty, 2008, prema Benbenishty i sur., 2015).

odnos s njom, ali ona odbija odgovarati na njihova pitanja. Obitelj ima malo socijalnih veza unutar zajednice i nedostaje joj podrška proširene obiteljske mreže te se financijski muče zbog očeve nezaposlenosti. Sudionicima je predstavljena jedna od dvije nasumično dodijeljene verzije, koje se odnose na majčinu želju za izdvajanjem. U jednoj verziji vinjete majka je izrazila snažan prigovor na premještanje u udomiteljsku obitelj, rekavši: "Nitko neće dotaknuti moju obitelj i spremna sam ići na sud zbog toga." U alternativnoj verziji majka nije izrazila prigovor navodeći: "Ako mislite da je ovo bolje za obitelj, spremna sam pokušati (Benbenishty i sur., 2015).

Stručnjaci iz Sjeverne Irske zastupali su stav u kojem su se protivili izdvajanju djece iz obitelji i izražavali su pozitivan stav za ponovno ujedinjenje sa biološkom obitelji, odnosno željeli su kratko i optimalno trajanje alternativne skrbi. Španjolski stručnjaci imali su dijametralno suprotne stavove o izdvajanju i trajanju skrbi. Nizozemski stručnjaci, s druge strane, bili su slični stručnjacima iz Sjeverne Irske te su bili protiv izdvajanja, ali su izražavali stav o znatno manjoj podršci za ponovno ujedinjenje i kratkotrajno trajanje smještaja. Stručnjaci iz Sjeverne Irske su bili najsnažniji zagovornici sudjelovanja djece i roditelja u donošenju odluka, dok su španjolski, izraelski i posebno nizozemski praktičari znatno manje podržavali sudjelovanje djece. Izraelski praktičari bili su slični stručnjacima iz Sjeverne Irske u podržavanju odluka roditelja, što je značajno veća podrška u usporedbi s nizozemskim i španjolskim profesionalcima. Najmanje negativnog mišljenja za udomiteljstvo imali su španjolski profesionalci što je značajno drugačije od svih zemalja sudionica. Nasuprot tome, Izraelci su imali najmanje negativnih stavova o alternativnoj skrbi, te bili značajno drugačiji od svih ostalih stručnjaka. S druge strane stručnjaci iz Sjeverne Irske su imali najveći negativan stav o alternativnoj skrbi, znatno negativniji od stručnjaka ostalih zemalja koje sudjeluju u studiju. Ono što rezultati studije ističu je da informacije o korisniku nisu imale utjecaja na procjene i odluke socijalnih radnika iz bilo koje od četiri zemlje. Ovo potvrđuje nalaze iz Izraela (Davidson-Arad i Benbenishty, 2008), sugerirajući da bi to mogao biti opći trend koji nije ograničen samo na izraelske stručnjake što se smatra zabrinjavajućim. Iako bi se moglo razumjeti stručnjake koji ignoriraju roditeljske želje u ekstremnim slučajevima zlostavljanja, prikazanu vinjetu mnogi sudionici nisu ocijenili da odražava ekstremne razine rizika. Mišljenje i želje

roditelja treba pažljivo razmotriti no to nije bilo vidljivo u ovoj studiji. Autori Davidson-Arad i Benbenishty (2008) smatraju kako bi ovo pitanje trebalo biti obrađeno u edukaciji i možda u jasnim smjernicama politike koje usmjeravaju stručnjake da saslušaju želje roditelja, čak i onih nasilnih i roditelje koji zanemaruju djecu (Sieppert, Hudon i Unrau, 2000, Cashmore, 2002, prema Benbenishty i sur., 2015).

4.4. ULOGA I POZICIJA DJECE NA PROCES PROCJENE I DONOŠENJA ODLUKE O IZDVAJANJU IZ OBITELJI

Suvremena zaštita djece u smjeru ukupne dobrobiti djeteta prepoznaje upravo dijete kao kompetentan izvor podataka o uvjetima u kojima živi, iskustvima zanemarivanja i zlostavljanja, o subjektivnoj dobrobiti (ključno je pitanje kako se dijete osjeća u svojoj obitelji, kako je biti to dijete) kao i za preuzimanje aktivne uloge u promoviranju svog optimalnog razvoja u obitelji (Sladović Franz, 2021). Napredak u sudjelovanju obitelji u postupcima koji se tiču njihove djece je vidljiv, ali situacija nije jednaka kada u fokusu imamo sudjelovanje djece u postupcima koji ih se tiču. Pravo djece na sudjelovanje u odlukama koje utječu na njihov život zajamčena je u Konvenciji o pravima djeteta iz 1989. (Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). No, praksa je u sustavima zaštite djece takva da ukazuje na nedostatak pažnje od strena stručnjaka na sudjelovanje djece u donošenju odluka. Goodyer (2014; 2013) i Mateos i sur. (2016) navode kako u odlukama o izdvajanju djece iz obitelji se ili ne uzima u obzir perspektiva djece ili adolescenata ili se obično ne vodi računa o njihovim potrebama da budu informirani o tome koje mjere i promjene će se dogoditi u njihovim životima. Koliko izdvajanje može biti štetno i koliki učinak može imati na djecu objašnjava autorica Trivedi (2019) koja navodi pojam „negativna posljedica izdvajanja djeteta“ (*The harm of removal*) što je opći izraz koji se koristi u sustavu skrbi za djecu za višestruke načine na koje dijete može biti pod negativnim utjecajem odvajanja od obitelji i smještaja u udomiteljsku skrb. Navedeni izraz naglašava da preseljenje tj. smještaj u alternativnu ili udomiteljsku skrb može imati negativniji učinak na dijete od zanemarivanja. Iako je prihvaćeno da je izdvajanje djeteta iz obitelji bolja opcija za dijete od one da odrasta u domu u kojem se dijete potencijalno zlostavlja ili

zanemaruje, istraživanja pokazuju da to nije uvijek točno. Veza između djece i njihovih roditelja iznimno je jaka i njezino prekidanje može biti još štetnije za dijete čak i kada su njegovi roditelji nesavršeni. Sustav skrbi za djecu često podcjenjuje negativan učinak na dijete koje je izdvojeno iz obitelji. Značajni dokazi podupiru ideju da djeca trpe znatnu traumu kada su odvojena od svojih roditelja i zbog svoje psihološke povezanosti djeca mogu čeznuti za povratkom u svoje biološke obitelji nakon što su smještene u udomiteljsku obitelj, čak i kada su ih njihove biološke obitelji prethodno zlostavljale (Trivedi, 2019).

Autori Fuentes-Peláez i Amorós (2008), Jiménez, Martínez i Mata (2010) i Jiménez, Martínez, Muñoz i León (2013) ističu potrebu djece da imaju pristup informacijama i pripreme u svakoj fazi procesa zaštite s ciljem da se mogu suočiti s promjenama koje se događaju u njihovoj obiteljskoj situaciji i mjestu gdje žive. Također, autori Barnes (2012), Mcleod (2007) i Gilian Schofield i Beek (2005) slažu se da slušanje i informiranje djece ne samo da ispunjava njihovo pravo na sudjelovanje, već i jamči pozitivnije i učinkovitije rezultate u planovima zaštite. Sudjelovanje djece u donošenju odluka može biti element zaštite za djecu jer obično dovodi do povećanja samopouzdanja, samoučinkovitosti i samopoštovanja (Gilian Schofield i Beek, 2005, Limber i Kaufman, 2002, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Goodyer (2014) također govori da djeca i adolescenti zahtijevaju više sudjelovanja u odluci o izdvajanju i da imaju izričitu želju da budu konzultirani kada se donese odluka o odvajanju od njihove biološke obitelji (Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Nadalje, neke druge studije koje su istraživale sudjelovanje djece u sustavu pokušale su razlučiti dječju sposobnost sudjelovanja u odnosu na njihovu dob (Holland, 2006, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017) te se je pokazalo da stručnjaci identificiraju dob kao odlučujući faktor u sposobnosti djece da razumiju procese koji ih se tiču (Archard i Skivenes, 2009, Holland i Scourfield, 2004, Thomas i O'Kane, 1998, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Ključna dilema kod stručnjaka u vezi sa sudjelovanjem djeteta javlja se kada je dječja perspektiva u suprotnosti s mišljenjem struke o primarnom interesu djeteta (Archard i Skivenes, 2009, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). U tom smislu, Chan, Lam i Shae (2011) tvrde da mišljenje i razumijevanje djece o pitanjima zlostavljanja i zanemarivanja djece

služe informiranju i poboljšanju rada zaštite djece, čak i ako se ne podudaraju s mišljenjima odraslih, a djeca se moraju čuti u svakom slučaju koji se tiče zaštite djece (Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Što se tiče rada s adolescentima, također se ističe nedostatak razumijevanja adolescenata o vlastitoj osobnoj povijesti i razlozima njihovog smještaja u udomiteljsku obitelj čime se treba osvijestiti da se adolescenta treba uključiti u procese donošenja odluka koji na njih utječu. Važno je istaknuti kako se sudjelovanje djece i adolescenata u procesu donošenja odluka treba odvijati u kontinuitetu jer se u donošenju odluka u obiteljima postavljaju različite razine. Početna razina donošenja odluka kreće od sustava u kojima obitelji nisu uključene u sastanke ili druge intervencije na kojima se donose odluke o njihovoj djeci, do sustava u kojima obitelji, zajedno sa svojom mrežom podrške, izrađuju početne planove koji naknadno dijele sa stručnjacima koji surađuju s tom istom obitelji kako bi se osigurali planovi koji su ostvarivi, a nadasve ispunjavaju najviše standarde za postizanje ciljeva sigurnosti, trajnosti i dobrobiti djeteta (Merkel-Holguin i Wilmot, 2005, prema Balsells, Fuentes-Pelaez i Pastor, 2017). Također je važno obratiti pažnju na odbijanje sudjelovanja djeteta jer ona govori o mogućem nepovjerenju prema odraslima, pa i odanosti jednom ili oba roditelja, kao i samoj nemoći djeteta (Sladović Franz, 2021).

4.5. RAZUMIJEVANJE RAZLOGA IZDVAJANJA OD STRANE DJECE

Brandona i Jordana (2014) uspostavljaju tri razine u razumijevanju procesa sustava zaštite djece i adolescenata od strane njih samih, koje dijele na kategorije A, B i C. Prva, odnosno A kategorija označava minimalno razumijevanje, te mladi u ovoj kategoriji znaju da imaju socijalnog radnika koji s njima razgovara, posjećuje ih i bilježi, ali ne znaju koja je uloga socijalnog radnika te ako njihovi roditelji idu na sastanke tima, oni to ne primjećuju. Druga, odnosno B kategorija označava djelomično razumijevanje, te mladi u ovoj kategoriji znaju da njihovi roditelji idu na sastanke tima, ali zapravo ne znaju zašto idu. Mladi u ovoj kategoriji pokušavaju prikupiti informacije, a mnogi od njih kažu da više informacija dobivaju od svoje obitelji (na primjer roditelja, starije braće i sestara) nego od stručnjaka, a veliki dio informacija kojima raspoložu su netočni. Treća, odnosno C kategorija označava jasno

razumijevanje procesa i situacije u kojoj se nalaze, te mladi u ovoj kategoriji dobro poznaju procese sustava zaštite. Istraživanje Brandona i Jordana (2014) pokazuje da jasnije razumijevanje imaju starija djeca, najčešće u dobi od 14 do 17 godina dok većina djece ima djelomično razumijevanje. Stručnjaci, ali i same obitelji prepoznaju važnost da djeca razumiju razloge izdvajanja, a obrazloženje prilagođavaju razvojnoj razini djece. Npr. stručnjaci u istraživanju Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor (2017) izjavljuju: „Mislim da je važno i da dijete razumije...odnosno da im se objasni da roditelji imaju problema zbog kojih oni ne mogu biti kod kuće i da roditelji moraju moći pokušati raditi kako bi se ti problemi riješili (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017:421).“ S druge strane postoje i slučajevi kada djeca i adolescenti nisu obaviješteni prije provođenja postupka izdvajanja. Kao rezultat toga, djeca i adolescenti mogu se naći u situaciji iznenadnog razdvajanja, a da im nitko neće dati vrijeme ili prostor da se pripreme. Važno je naglasiti kako nedostatak sudjelovanja i informacija dovodi do zbunjenosti kod djece i adolescenata, što dovodi do snažnog emocionalnog utjecaja na proces smještavanja djeteta izvan obitelji, npr, u udomiteljstvo. Primjer izjave djeteta koje ukazuje na poziciju djeteta je : „Nisu mi dali nikakve informacije, ništa više od onog da idem sa sestrom na neko vrijeme i to je bilo to (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017:421).“ Nadalje, jedan adolescent navodi: „Osjećao sam se kao da me je netko zgrabio za majicu i izvukao na ulicu bez objašnjenja što i nije neki način (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017:421).“

Rezultati istraživanja Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor (2017) pokazuju kako djeca i adolescenti imaju nedovoljno znanje i razumijevanje zaštitne mjere izdvajanja općenito, te da je njihovo sudjelovanje u procesu donošenja odluka minimalno. Djeca i adolescenti se žale na nedostatak informacija i dezinformacije i izražavaju zanimanje za informacije koje ih se tiču i naglašavaju koliko bi im bilo korisno da su bili informirani. Navode i da bi voljeli da im je netko objasnio što se događalo kao i posljedice procesa izdvajanja. U mnogim je situacijama izdvajanja uočeno da se djeci govori o odluci o njihovom izdvajanju samo neposredno prije samog izdvajanja, što im ne dopušta puno vremena za pripremu. U tom pogledu djeca i adolescenti koji su intervjuirani traže da im se da vremenski period da znaju kada će doći do ponovnog

ujedinjenja obitelji i da se pripreme za to, s obzirom na to da se ponekad priopćava naglo, bez prethodne najave. Tako su neka djeca izjavila:

Nikada te ne upozoravaju do dana kada odlaziš. Na dan kada idete, ujutro vas obavještavaju kada vas probude i kažu ti: "Spremi svoj ruksak jer ćeš tamo kasnije"
Rekli su mi da moram spakirati kofer jer se vraćam kući. Spakirao sam kofer, došli su po mene i otišao sam. Odveli su me kući i to je bilo to. Nisu mi ništa rekli; poslali su me izravno kući (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017:422). Ovi rezultati potvrđuju i rezultate do kojih je došla Montserrat (2014.) koja smatra da je za između 66,7% i 73,4% djece koja su ušla u sustav zaštite djece taj ulazak bio traumatičan: izdvajanje se događa iznenada, bez konzultacija i s vrlo malo informacija o tome kamo djeca i adolescenti idu, zašto idu i što će se dogoditi. Nedostatak informacija, nadalje daje djeci veću tjeskobu i zbrku u vezi situacije odvojenosti od svoje biološke obitelji, što je samo po sebi traumatično. Također, ono što rastužuje je i to da su netočne i nepotpune informacije konstanta u iskazima sudionika ovog istraživanja (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017). Autori Goodyerom (2014), Schofield i sur. (2011.), te Mateos i sur. (2016.) zaključuju da se sudjelovanje djeteta mora osigurati i da se posljedice za dijete moraju razmotriti tijekom cijelog procesa procjene i donošenja odluka te autori naglašavaju kako bi trebalo napustiti praksu nenajavljenog odvajanja i dati važne informacije djeci. (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017).

4.6. PRIMJERENA KOMUNIKACIJA S DJECOM

Što se tiče komunikacije socijalnih radnika s djecom, važno je istaknuti da bi trebala postojati edukacija o strategijama i vještinama za poticanje odnosa povjerenja i bolje komunikacije s djecom jer to povećava razinu njihove sposobnosti razumijevanja procesa koji ih se tiču. To se može postići na način da se uzme u obzir njihova dob kako bi se osigurala ispravna upotreba djetetu prilagođenog jezika. Čimbenik koji je prepoznat kao važan u sudjelovanju djece u procesima koji ih se tiču je kvaliteta odnosa između djeteta i stručnjaka. Prema Groza (1996), Mainey, Ellis i Lewis (2009), Rees i sur. (2010), te Schofield i Thoburn (1996) kvalitete koje djeca traže kod odraslih

koji ih podržavaju su: da budu dobri slušatelji, imaju empatiju, pokazuju toplinu, iskreni su, imaju neformalan, ali profesionalan pristup, pokazuju interes i predanost, poštovanje i pouzdanost te spremnost na poduzimanje akcija (Balsells, Fuentes-Pelarez i Pastor, 2017). Važno je istaknuti da socijalni radnici moraju biti vješti komunikatori kako bi razgovarali s djecom o duboko osobnim i bolnim problemima. Nadalje, postoji širok raspon istraživanja koja tvrde da je igra dječji jezik i da je najučinkovitiji način učenja o djeci mlađe dobi kroz igru. Većina socijalnih radnika koji su sudjelovali u istraživanju O`Reilly i Dolan (2016) ocjenjuje korištenje vještina igre u procjenama socijalnog rada ključnim čimbenikom učinkovitog angažmana s djecom. Sam pojam „vještine igre“ koristi se za opisivanje različitih tehnika koje se koriste tijekom procjena zlostavljanja i/ili zanemarivanja djece kako bi se pomoglo djeci da izraze svoje misli, osjećaje i iskustva. Igra je odavno prepoznata kao primarni medij za učenje o djeci, a igra se opisuje kao dječja preferirana metoda komunikacije (Landreth, 2002, Schaefer, 1993, prema O`Reilly i Dolan, 2016). Landreth (2002) navodi da je terapija igrom „razvojno utemeljen i istraživanjem potkrijepljen pristup koji pomaže djeci da se nose s problemima s kojima se susreću u životu i prevladavanjem tih problema“. Također, terapija igrom za djecu je intervencija koja je paralelna iskustvu savjetovanja za odrasle. U Irskoj, obrazovanje iz socijalnog rada priprema studente vještinama savjetovanja za komunikaciju s odraslim korisnicima različitih socijalnih usluga, ali je malo ili nimalo usmjereno na pripremanje studenata za rad s djecom (O`Reilly, 2013, prema O`Reilly i Dolan, 2016) unatoč činjenici da su službe za zaštitu djece u najvećem kontaktu s djecom i njihovim obiteljima (Burns, 2011, prema O`Reilly i Dolan, 2016). Neke od smjernica u radu s djecom su da socijalni radnici trebaju djecu slijediti, umjesto misliti da mogu ili trebaju voditi. Nadalje, trebaju aktivno slušati, te se družiti s djecom pod njihovim uvjetima, a ne samo pod svojim, poštivati ono što mogu učiniti, umjesto da se uglavnom usmjeravaju na ono što ne mogu učiniti (Bannister i Huntington, 2002, prema O`Reilly i Dolan, 2016). Važno je naglasiti kako djeca ne vole predugo sjediti i razgovarati licem u lice s odraslima te se preporučuje socijalnim radnicima da korištenjem igračaka i kreativnih aktivnosti primjerenih dobi, lakše uspostave komunikaciju s djecom. Za djecu predškolske dobi, igra i kreativno izražavanje imaju velik značaj, dok s djecom osnovnoškolske dobi razgovor predstavlja najčešće glavni oblik komunikacije

(Sladović Franz, 2021). Djecu koja su doživjela zlostavljanje ne bi trebalo tražiti da to iskustvo ili svoju reakciju opisuju riječima, budući da za to nemaju „kognitivno-verbalnu“ sposobnost. Nadalje, skreće se pozornost na sve prilike koje socijalni radnici imaju u susretu s djecom i preporučuje im da imaju na raspolaganju odgovarajuće materijale za rad s djecom kada se za to ukaže prilika. S tim se slaže i Woodcock Ross (2011) koji savjetuje socijalnim radnicima da pripreme odgovarajuće materijale, u skladu sa svojim znanjem o dobi djeteta, interesima, talentima i kognitivnim sposobnostima za započinjanje komunikacijskog procesa. Ključno je da im službe za zaštitu djece pri kontaktu pokažu da su tu za djecu i da socijalni radnici poštuju njihov tempo na način koji im smanjuje stres (O`Reilly i Dolan, 2016).

Sladović Franz (2021) ističe da neovisno o tome radi li se o igri ili razgovoru da je važno nekoliko uputa za komunikaciju s mlađom djecom (Howes, 2010, prema Sladović Franz, 2021): potrebno je koristiti jednostavan rječnik, kratke rečenice, poznate riječi, akcijske riječi (npr. nacrtaj, pokaži mi, idemo popiti vode), pojmove koje dijete može zamisliti (npr. U ljeto kada budeš nosio kratke rukave, ići ćeš kod bake na more.). Važno je izbjegavati nepotrebne riječi i govoriti na svoj uobičajen način (više osoban i neformalan) i uvijek imati na umu djetetovo specifično životno iskustvo (važno u odabiru riječi i tema). Također, potrebno je paziti da se govorenjem iskazuje samo sadržaj, a ne nadmoć kao odrasle osobe (koja je pritom nadređena djetetovim roditeljima). Stoga je važno u komunikaciji s djetetom ne govoriti mu da je premalo da razumije situaciju, da ne plače i ne bude tužno ili ljuto ili da se ne treba toliko veseliti (npr. dolasku majke u posjet) ili da je vrijeme da prestane misliti na nešto ili da je vrijeme da npr. oprostí roditelju i sl. Na taj se način djetetu zapravo šalje poruka da su njegovi osjećaji pogrešni ili nevažni, zbog čega dijete može osjećati i krivnju jer otežava situaciju svojim emotivnim reakcijama i ponašanjima i što se neuspješno suočava i nije u stanju nadvladati poteškoće ili pak zbunjenost i strah jer često ne može razumijeti ili mu nije prikladno pojašnjeno što se oko njega zbiva, a osobito kada svjedoči ljutnji i žalosti te ekscenim ponašanjima kod drugih članova obitelji. Nadalje, gotovo svakom djetetu koje odrasta u rizičnoj obitelji potrebno je pokazati kako je, neovisno o svemu – ono osoba vrijedna ljubavi i bliskosti. Prepoznavanje dobrih osobina i kvaliteta djeteta te iskazivanje divljenja za djetetove

specifičnosti vrlo je značajno kao doprinos razvoju pozitivne slike o sebi. Dijete koje odrasta u rizičnim okolnostima, koje je žrtva zlostavljanja i zanemarivanja ili nesretnih životnih okolnosti, sklono je razviti nisko samopouzdanje i samosvijest te nesiguran ili ambivalentni model privrženosti, što može trajno utjecati na kvalitetu njegovog života i odnosa s drugim ljudima (Sladović Franz, 2021).

4.7. RAZUMIJEVANJE DJEČJIH ŽELJA I POTREBA U PROCESU IZDVAJANJA

Za socijalne radnike je posebno važno razumjeti stavove i iskustva djeteta u slučajevima zanemarivanja jer je uzrok same zanemarivanja rijetko povezan s jednim specifičnim iskustvom zanemarivanja, već se radi o svakodnevno štetnom učinku lošeg roditeljstva na dijete (Daniel i sur., 2011, prema Horwath i Tarr, 2015). Objašnjenje toga bi značilo da bez uzimanja u obzir djetetovih svakodnevnih iskustava i njihove percepcije tog iskustva te njihovih želja i osjećaja se ne mogu pronaći učinkovite intervencije (Cm (5730), 2003, prema Horwath i Tarr, 2015). Praktičari, odnosno najčešće socijalni radnici moraju imati na umu da su ponekad identična ponašanja roditelja mogu različito utjecati na pojedinu djecu (Dickens, 2007, prema Horwath i Torr, 2015), pri čemu je važno prepoznati kakav učinak je pojedino ponašanje roditelja imalo na dijete. Bez obzir koliko se naglašava važnost usmjerenosti na dijete u praksi socijalnog rada, stručnjaci i dalje izražavaju poteškoće u radu s djecom (Farmer i Lutman, 2010, Daniel i sur. , 2011, Rees i sur. , 2011, Wade i sur. , 2011, Davies i Ward, 2012, prema Horwath i Tarr, 2015) . S tim u vezi događa se da socijalni radnici umanjuju, poništavaju ili marginaliziraju potrebe i poglede djece, ili češće obraćaju pažnju na potrebe i interese roditelja (Horwath i Tarr, 2015).

U istraživanju koje opisuju autori Horwath i Tarr (2015), a koje je provedeno od strane lokalnog odbora za zaštitu djece u Walesu u prvoj fazi obuhvaćen je 21 spis socijalnih radnika u kojemu je predmet intervencije bilo kronično zanemarivanje. U drugoj fazi istraživanja provedeni su intervjui sa socijalnim radnicima koji se bave djecom kako bi se dobio uvid koliko prepoznaju potrebe zanemarivane djece i koliki se naponi ulažu

kako bi se zadovoljile njihove potrebe. S tim u vezi, rezultati istraživanja su pokazali kako socijalni radnici u svojim spisima potrebe djece općenito, a ne specifičnim pojmovima. Na primjer, kada opisuju roditelje, socijalni radnici objašnjavaju to navodom „roditelj ne šalje dijete u školu“ i navedenu rečenicu stavljaju pod razvojne potrebe djeteta nadopunjujući to rečenicom „dijete ne pohađa školu“, umjesto da razmatraju konkretan utjecaj djetetova nepohađanja škole na zdravlje i razvoj te njegovo proživljeno iskustvo. Nadalje, u intervjuima koji su provedeni u drugoj fazi gore navedenog istraživanja, jedan od socijalnih radnika je rekao da je djetetovo samopoštovanje u slučajevima zanemarivanja vrlo često jako nisko. Također se ističe kako svako dijete treba rastići osjećaj sebe kao zasebnog i cijenjenog kako bi postali sigurni u to tko jesu. Kao jedna od razvojnih potreba djeteta u Okviru procjene³ ističe se i djetetov identitet, te se ističe kako zanemarivanje na njega može negativno utjecati (Stevenson, 2007, prema Horwath i Tarr, 2015). No bez obzira na važnost identiteta djeteta, djeca iz spisa koja su uzeta u uzorak u početnoj fazi istraživanja imala su različit raspon dodatnih identiteta koji nisu uzeti u obzir, kao što su etiketiranje 'nestašnog dječaka' ili 'nasilnika', život s kroničnim zdravstvenim stanjem, 'pridošlica'. Važno je istaknuti kako ne obraćanje pažnje na djetetov identitet dovodi do toga da socijalni radnici ne ocjenjuju važnim kako dijete percipira samo sebe i načine na koje ga drugi percipiraju. Ako ne postoji razumijevanje tko je to dijete čije se potrebe zapravo procjenjuju, postaje teško identificirati načine na koje se njegove individualne potrebe mogu zadovoljiti. Postoji primjer iz navedenih spisa u kojem se je detaljno razmatrao identitet jedne djevojke. Ono što se moglo pronaći u spisu je to da je bila zaštitnica svoje majke od obiteljskog zlostavljanja, mlada njegovateljica i zlostavljano dijete. Ovakvom analizom djetetovoga identiteta omogućio je članovima tima koji vode slučaj da počnu prepoznavati mnoge različite uloge i odgovornosti koje je djevojka preuzela, načine na koje je to učinila, kako je doživljavala sebe i kako se drugi odnose prema njoj. Nadalje, važno je i to da su ovakvom analizom stručnjaci mogli bolje prepoznati, a samim time i osigurati resurse podrške kako bi se mogle zadovoljiti potrebe djevojke i kako bi razvila pozitivan osjećaj same sebe i svojih sposobnosti. Što se tiče prepoznavanja potreba i želja djece, iz navedenih spisa vidljivo

³ The Framework for the Assessment of Children in Need and Their Families (Department for Health et al.,2000).

kako su socijalni radnici rutinski pitali djecu o njihovim željama i osjećajima u vezi s njihovom obitelji i situacijom u kojoj se nalaze. Tu su njihovi odgovori često zabilježeni kao generalizirani komentari poput 'X želi da majka prestane piti' i 'J želi da tata prestane udarati mamu'. Navedene tvrdnje dokazuju kako je bilo malo dokaza da su socijalni radnici otišli dalje od navedenih želja i osjećaja tako što su, na primjer, utvrdili kako je X živjeti s majkom koja zlorabi alkohol tj. da su ispitali njihove posebne zabrinutosti i strahove u vezi s majčinim opijanjem (Horwath i Tarr, 2015).

No, prije intervencije je socijalni radnici imaju jako malo raspoloživog vremena za uspostavljanje odnosa s djetetom i njihovo sudjelovanje u ocjenjivanju intervencije te kao posljedica toga razgovori s djecom ostaju površni. Manji dio socijalnih radnika koriste alate u radu s djecom kako bi dobili dublji uvid u dječje želje i osjećaje. Na primjer, jedan socijalni radnik opisao je korištenje fotografija nekih rutinskih aktivnosti poput pranja zubi i gledanja televizije kako bi stekao uvid u djetetov svakodnevni život. Kao što je već navedeno rijetko je da djeca, čak i starija djeca, prisustvuju sastancima tima koji odlučuje o intervencija koji se tiču djece što se može vidjeti u spisima u kojima je opisana jedna skupina starije braće i sestara koji su prisustvovali sastanku tima i u tom slučaju odvjetnik je podržao njihovo sudjelovanje (Horwath i Tarr, 2015). Stručnjaci u navedenom istraživanju vjeruju da djeca i mladi trebaju sudjelovati u ključnim sastancima tima, tvrdeći da i stručnjaci i roditelji mogu imati koristi od dobivanja uvida u iskustva djeteta. Bez obzira na dobre strane djetetovog sudjelovanja na sastancima tima, djeca ne dolaze na rutinske sastanke tima. Na pitanje zašto je to tako ispitanici stručnjaci su naveli niz razloga. Prvo je da dijete ili mlada osoba može biti preopterećena slušanjem „teških rasprava koje se događaju na ovim sastancima“ drugo, nije se smatralo da su sastanci tima prilagođeni djeci, treće da sudjelovanje djece može biti ograničeno jer se „stručnjaci boje djece i mladih jer se ne osjećaju da mogu govoriti slobodno nego da će morati preformulirati stvari kako bi ih djeca i mladi bolje razumjeli“ i četvrto, brine ih da mladi ljudi možda neće htjeti prisustvovati. Sudionici istraživanja su prepoznali da je također potrebna priprema djeteta ako se dijete želi smisljeno uključiti u proces. Brojni socijalni radnici istaknuli su dva problema vezana uz smisljeno uključivanje djeteta u proces od koji je prvi nedostatak specifičnog materijala koji bi im pomogao u pripremi, a drugo je

nedovoljna edukacija koju dobivaju za rad s djecom, osobito malom djecom i adolescentima. Dio socijalnih radnika je izrazio zabrinutost vezano za proces identificiranja individualnih potreba velikog broja braće i sestara u obitelji u sklopu dvosatnog termina koji se obično dodjeljuje za pojedini slučaj, tj. koji su imali na raspolaganju. Na primjer, kada je svako dijete u obitelji imalo svoj dosje i pojedinačno izvješće, socijalni radnici su često koristili iste izjave kako bi opisali utjecaj roditeljske sposobnosti na razvojne potrebe djeteta. Na primjer, „dijete je prljavo i neuredno“ bio je uobičajen izraz te je nakon toga prepušteno članovima tima da razmotre kako to utječe na trinaestogodišnjaka u usporedbi na dvogodišnjaka. U praksi, socijalni radnici se trude da budu usmjereni na dijete tijekom procesa planiranja intervencija, no postoji niz čimbenika koji negativno utječu na praksu. Prvo, tu je nedostatak uvida u proživljeno iskustvo djeteta. To se može objasniti ograničenim vremenom koje socijalni radnici mogu provesti s djecom tijekom procesa procjene planiranja intervencije. Drugo, generalizirane procjene u kojima nije vidljivo kako zanemarivanje konkretno pogađa baš to dijete i nedostatak smislenog razmatranja djetetovog identiteta doprinose tome da praktičari imaju ograničeno razumijevanje utjecaja zanemarivanja na konkretno dijete u obitelji. Treće, čini se da socijalni radnici imaju poteškoća s održavanjem fokusa na pojedinačnu djecu u obiteljima s većim brojem djece. S tim u vezi, socijalni radnici tijekom procesa planiranja i intervencije se usmjeravaju na promjenu roditeljskog ponašanja, što rezultira akcijama za poboljšanje roditeljstva, što dovodi do toga da često ne postoje specificirani ishodi usmjereni na dijete. Navedeni podaci jasno govore da djeca žele i trebaju poštovanje stručnjaka, da se trebaju čuti njihovi stavovi, da mogu uspostaviti stabilne i povjerljive odnose sa stručnjacima kako bi se njihove potrebe zadovoljile (Horwath i Tarr, 2015). Nadovezujući se na odnos stručnjaka i djece, sadašnje politike zaštite djece zagovaraju da se djeci da glas i prizna pravo koje djeca imaju da izraze ono što misle da bi se trebalo dogoditi i da se njihovo mišljenje uzme u obzir kada odrasli donose odluke koje se na njih odnose. To je osobito odnosi na odluke koje podrazumijevaju izdvajanje djeteta od obitelji ili djetetov povratak kući (Balsells, Fuentes-Peláez, Mateo, Mateos, i Violant, 2010, prema Mateos, Vaquero, Balsells i Ponce, 2016, prema Balsells, Fuentes-Peláez i Pastor, 2017).

5. ULOGA POLICIJE U RADU S DJECOM

Što se tiče suradnje centra za socijalnu skrb i drugih aktera važna je međusobna podjela odgovornosti i razumijevanje problema, jer je trenutna percepcija i javnosti i drugih resora da je glavni i odgovorni centar za socijalnu skrb i često u suradnji sa zdravstvom, policijom i pravosuđem osjećaju kao da nešto mole za sebe osobno, pa ovisi o dobroj volji ostalih sudionika hoće li traženo učiniti ili ne, pa se suradnja nerijetko svede na moljenje od strane centra za socijalnu skrb (Ajduković, 2021). U Protokolu o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece (2014) stoji jasno uloga svih dionika pa tako i policije. S obzirom da su zlostavljanje i zanemarivanje jedni od razloga izdvajanja djece važno je ovdje sažeti koja je uloga policije. Protokol ovdje naglašava da ukoliko postoji sumnja da je dijete pretrpjelo ozbiljno zlostavljanje ili seksualno zlostavljanje, policijski službenik koji tada pruža intervenciju postaviti će samo nužna osnovna pitanja koja su nužna za poduzimanje radnji zaštite sigurnosti djeteta i identificiranja počinitelja navedenog zlostavljanja ili zanemarivanja dok će razgovor sa djetetom, žrtvom zlostavljanja ili zanemarivanja obaviti policijski službenik za mladež. Nadalje, policijski službenik za mladež će radi zaštite prava i interesa djeteta i pružanja podrške djetetu osigurati da se razgovor s djetetom obavlja u prisutnosti roditelja, skrbnika ili druge osobe koja skrbi o djetetu. Policijski službenik za mladež treba zaštititi dijete od sekundarne viktimizacije i treba se suzdržati od osjećaja nevjerice, zgražanja, optuživanja, kritiziranja ili osude djeteta ili počinitelja. Važno je i to da ako navedene osobe nisu dostupne te nije moguće osigurati njihovu prisutnost u razumnom roku, odnosno ako se procijeni da njihova prisutnost nije u najboljem interesu djeteta na primjer ako postoji sumnja da su te osobe počinitelji nasilja nad djetetom ili njihovo prisustvo može prouzročiti ometanje rada policije, policijski službenik za mladež dužan je osigurati prisutnost stručnog djelatnika centra za socijalnu skrb, pri čemu se jasno vidi nužnost i važnost suradnje policije i centra za socijalnu skrb. Policijski službenici dužni su poduzeti mjere u cilju zaštite djeteta od sekundarne viktimizacije nepotrebnim višestrukim prikupljanjem obavijesti od djeteta. Jedna od uloga centra za socijalnu skrb po navedenom protokolu je i ta da u slučaju utvrđene neposredne opasnosti na život i zdravlje djeteta žurno izdvoji dijete iz obitelji i osigura mu pružanje odgovarajuće skrbi te predlaže sudu donošenje odgovarajuće

mjere zaštite djeteta u žurnom postupku, pri čemu se također vidi važnost suradnje s policijom (Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece, 2014). Autorica Ajduković (2021) s druge strane objašnjava kako kada dođe do pitanja međusobne podjele odgovornosti i razumijevanje problema, percepcija je javnosti i drugih resora da je glavni i odgovorni nositelj zaštite djece centar za socijalnu skrb. Stručnjaci centra za socijalnu skrb tako navode poteškoću u suradnji sa zdravstvom, policijom i pravosuđem te se osjećaju kao da nešto mole za sebe osobno, pa da postupanje drugih dionika ovisi o njihovoj dobroj volji hoće li traženo učiniti ili ne, pa se suradnja nerijetko svede na moljenje od strane centra za socijalnu skrb (Ajduković, 2021).

Ono što je važno naglasiti je da, dolazak policije na mjesto događaja obiteljskog nasilja može biti prvi trenutak da nasilje u obitelji bude u tretmanu javnih službi (Stanley, Miller, Foster i Thomson, 2011, prema Saxton i sur., 2020) i predstavlja prvu priliku za javnu ustanovu da identificira potrebu za intervencijom. Jasno je da je policija, koja prisustvuje slučajevima nasilja u obitelji, u ključnoj poziciji za procjenu rizika i upućivanje na daljnje socijalne usluge (Baker, Jaffe, Berkowitz i Berkman, 2002, prema Richardson-Foster i sur., 2012, prema Stanley, Miller, Richardson-Foster i Thomson, 2010, prema Stanley, Miller, Richardson Foster i Thomson, 2010, prema Saxton i sur., 2020). Policija često podnosi prijave za dječju zaštitu službama za zaštitu djece (CPS⁴), međutim, čini se da je manja vjerojatnost da će policajci identificirati i prijaviti znakove zlostavljanja nego drugi profesionalci koji rade na slučajevima nasilja u obitelji i zlostavljanja djece (Spath, 2003, prema Saxton i sur., 2020). Čini se da policija također nije dosljedna u količini i kvaliteti informacija koje prenosi službi za zaštitu djece jer uspoređujući policijske obavijesti s zapisima socijalnih radnika, Stanley, Miller, Richardson Foster i sur. (2010.) su u 40 % slučajeva utvrdili odstupanja i netočnosti. Socijalni radnici opisali su ove razlike kao stvaranje dodatnog posla za njih, ali, što je još važnije, nedostatak detalja o iskustvima djece u incidentima nasilja u obitelji. Nedostatak detalja može značiti da službe za zaštitu djece ne primaju vitalne informacije koje bi mogle potaknuti intervenciju i s obzirom na preklapanje između zlostavljanja, obiteljskog nasilja i djece ubijene u kućnim ubojstvima,

⁴ Child Protective Services

potencijalno spasiti život djeteta (Stanley, Miller, Richardson-Foster i sur., 2010, Stanley, Miller, Richardson Foster i sur., 2010, Stanley i sur., 2011, prema Saxton i sur., 2020). Ograničena obuka i kompetencija u postupanju s djecom koja su bila izložena nasilju i nasilju te osjećaj da im nedostaje odgovarajući resursi za učinkovit rad s djecom, mogu pomoći da se objasni određena nevoljkost policije da se bavi djecom (Richardson-Foster i sur., 2012, prema Saxton i sur., 2020). Neki policajci čak vjeruju da je interakcija s djecom izvan njihove uloge te da je njihova primarna briga sigurnost majke i da je zaštita njezine djece njezina odgovornost (Brandon i sur., 2012, prema Jaffe i sur., 2014, prema Saxton i sur., 2020). Drugi policajci su naveli da izazovi u stvarnom druženju s djecom mogu biti neugodna perspektiva te navode kako se mnogo policajaca ne osjećaju ugodno razgovarati s djecom jer ne znaju što da rade. U nekim slučajevima nelagoda proizlazi iz nesigurnosti o tome kako razgovarati s djecom jer neki policajci možda nemaju mjesto gdje mogu razgovarati s djecom, ili ako se radi o stvarno malom djetetu, neće svaki policajac biti u stanju razgovarati s njima na odgovarajući način. Objašnjeno je kako su odnosi policijskih službenika sa službama za zaštitu djece te njihova priroda komunikacije među njima nedosljedni gdje je jedan policajac izvijestio o naizgled jednosmjernom procesu koji je dovršen nakon upućivanja gdje je opisao kako oni naprave preporuku, ali ne dobiju povratnu informaciju od socijalne službe. Ono što je svakako izazov u radu policije je i sposobnost intervjuiranja djece. Također, policija je svjesna svoje uloge koja ponekad može zastrašiti, a tome pridonose i njihove uniforme. Intervjui su također pokazali da se policijski službenici najčešće uvelike oslanjaju na vanjske resurse i službe za zaštitu djece. Važno je naglasiti koliko je suradnja policije sa službama za zaštitu djece važna, ali je također i vidljivo da se policija podosta oslanja na službe za zaštitu djece pri čemu službenici izvještavaju da imaju malo ili nimalo informacija nakon što završi upućivanje službama za zaštitu djece (Saxton i sur., 2020).

6. IZAZOVI SOCIJALNIH RADNIKA U PODRUČJU SKRBI ZA DJECU

Kada se u društvu događa zlostavljanje, mediji postavljaju pitanje zašto se takvi događaji nisu spriječili te se pitaju tko ih je mogao spriječiti i traže krivca, a ti krivci

su najčešće socijalni radnici (Aldridge, 1994, prema Stanić, 2020). Zagrebačko psihološko društvo (2021) komentirajući tragične događaje iz 2019. godine u kojima su ubijeni socijalna radnica i pravnik iz Centra za socijalnu skrb Đakovo, opisuje razumijevanje ljutnje, očaja i osjećaja bespomoćnosti javnosti s obzirom na tragične događaje u sustavu socijalne skrbi, ali i navode kako je neučinkovito tražiti krivca pri čemu naglašavaju da isto može biti opasno jer kolektivno prozivanje bilo kojih stručnjaka može dovesti do novih tragedija jer potpiruje nezadovoljstvo i daje dodatan vjetar u leđa ljudima sklonima preuzimanju pravde u vlastite ruke. (Zagrebačko psihološko društvo, 2021). Ono što je važno istaknuti je da kada se mediji fokusiraju na individualne pogreške socijalnih radnika, zanemaruju se faktori koji su mogli dovesti do zlostavljanja u obitelji kao što su na primjer siromaštvo i socijalna isključenost. Važno je istaknuti kako mediji pristupaju senzacionalistički što vodi prema tome da se provode inspekcijski nadzori što dalje vodi k tome da sustav postane rigidan, izbjegavajući rizike i orijentiran na kažnjavanje stručnjaka, ali i korisnika (Lonne i Parton, 2014, prema Stanić, 2020). S druge strane, Stanić (2020) navodi kako u Švedskoj u više od 50% članaka koji se tiču zlostavljanja djece i postupanja socijalnih radnika, postoji izvještavanje medija u kojima je fokus izvještavanje o problemima i nedostacima u sustavu socijalne skrbi, a socijalni radnici su u tim člancima prikazani relativno pozitivno. Tim člancima je cilj osvijestiti javnost o uvjetima u kojima socijalni radnici obavljaju svoju dužnost te da ti isti loši uvjeti mogu imati negativne posljedice za društvo, poput nemogućnosti osiguravanja pravne sigurnosti za građane. Kada su mediji fokusirani na individualne pogreške socijalnih radnika, nadležne vlasti mogu zadovoljiti javnost na način da mogu sankcionirati i otpustiti socijalne radnike koje javnost smatra odgovornima, što se dogodilo u slučaju iz 2019. godine nakon kojeg je smijenjena ravnateljica zadarskog centra za socijalnu skrb. Takva reakcija na medijske natpise može biti izvor straha, nesigurnosti i anksioznosti za druge socijalne radnike (Lonne i Parton, 2014, prema Stanić, 2020).

Važno je istaknuti kako je Hrvatska komora socijalnih radnika 2019. godine provela anketu o profesionalnom stresu i zdravlju socijalnih radnika pri čemu je utvrđeno kako su socijalni radnici u Hrvatskoj izloženi visokim razinama stresa, čestim kroničnim oboljenjima, a kao najveći izvor stresa su navodili upravo prozivanje socijalnih radnika

u medijima. Prema Lonne i Parton (2014) negativno izvještavanje o radu socijalnih radnika za posljedicu ima to da nakon negativnog izvještavanja, socijalni radnici nisu skloni riskirati, već se doslovno pridržavaju zakonskih propisa i ignoriraju specifične okolnosti u pojedinom slučaju. Takvim postupanjem praksa postaje »poštovali smo zakone« umjesto »napravili smo najbolju stvar u konkretnoj situaciji« (Lonne i Parton, 2014, prema Stanić, 2020). Nastavno na opisano, u Hrvatskoj je u 2019. godini zabilježeno 125 izdvajanja djece iz obitelji više nego u 2018. godini, a kao mogući razlog Ured pravobraniteljice za zaštitu djece (2020) navodi upravo izvještavanje medija o slučaju iz 2019 (Stanić, 2020). Nadalje, socijalni radnici u medijima mogu biti okarakterizirani kao neodgovorni, nestručni, neempatični, kao stručnjaci koji ne mogu pružiti adekvatnu zaštitu korisnicima te da adekvatno rade posao tek kada se dogodi tragični slučaj. Važno je istaknuti da takvu sliku socijalnih radnika uglavnom promoviraju građanske inicijative i korisnici. No, kada se socijalne radnike opisuje kao žrtve neadekvatnog sustava, socijalni radnici su tada opisani kao odgovorni i stručni profesionalci, koji brinu za korisnike, ali su nemoćni u rješavanju kompleksnih situacija zbog nesuradnje drugih dionika (npr. suda) te zato što rade u neadekvatnim uvjetima. Važno je istaknuti da takvu sliku socijalnih radnika promiču sami socijalni radnici i strukovne organizacije (Stanić, 2020). Što se tiče otežavajućih uvjeta rada socijalnih radnika, Schreiber i suradnici (2013) otkrili su nekoliko čimbenika u radu socijalnih radnika s obiteljima, poput velikog broja slučajeva koji ograničavaju vrijeme provedeno s korisnicima usluga, te politike pojedine države i procedure koje postavljaju velike zahtjeve za papirologiju umjesto za odnose s klijentima, kao i visok pritisak prirode samog slučaja (Schreiber, Fuller i Paceley, 2013, prema Lauritzen, Fossum i Vis, 2018). Autori Ilijaš, Štengl i Podobnik (2020) naglašavaju kako su jedni od najvećih izazova u radu socijalnih radnika deficit zaposlenih stručnih radnika, česte promjene zakonske legislative te podložnost medijskim prozivanjima. (Bennet i Evans, 1993, Zdovec, 1998, Jeleč, 2007, Friščić, 2006, Morazes i sur., 2010, prema Ilijaš, Štengl i Podobnik, 2020). Također se pokazalo se kako su socijalni radnici zaposleni u centrima za socijalnu skrb izloženi većoj razini stresa, odnosno procjenjuju značajno nepovoljnije okolnosti u profesionalnom radu u odnosu na zaposlenike u drugim ustanovama socijalne skrbi (Moštak Skupnjak, 2012, prema Ilijaš, Štengl i Podobnik, 2020). U području obilježja rada s korisnicima, socijalni radnici su kao

izvore stresa identificirali: agresivnost korisnika, nemotiviranost korisnika za preuzimanje vlastite odgovornosti, prevelik broj korisnika, nedostatak smještajnih kapaciteta i pronalazak voditelja mjera obiteljsko-pravne zaštite. U području obilježja uvjeta rada naveli su izvore stresa koji se očituju u neadekvatnim prostornim uvjetima rada, neadekvatnosti opreme, teško dostupnom službenom prijevozu za terenski rad te neadekvatnoj zaštitarskoj zaštiti. Također, važno je istaknuti kako su kao vanjski stresori, odnosno izvori stresa izvan ustanove sentra za socijalnu skrb navedeni: loš odnos liječnika prema centru za socijalnu skrb, loša komunikacija sa sucima, te sama tromost sudstva (Ilijaš, Štengl i Podobnik, 2020).

U istraživanju autora Milić Babić, Žganec i Berc (2021) u kojem su ispitivali socijalne radnike zaposlene u neprofitnom sektoru i javnim ustanovama ispitani socijalni radnici su pri opisu uvjeta rada naglasili kako postoje poteškoće u financiranju, nedostatak kadra odnosno neadekvatan broj socijalnih radnika, te se nadovezuju kako neadekvatni prostorni uvjeti utječu na samu kvalitetu rada. Također, pri terenskom radu nedostaje službenih vozila, čime naglašavaju kako je na taj način teško obaviti sve terene, naročito one koji su zaista nužni. Naglašavaju kako je posao kompleksan te da je previše administracije. Poteškoće se javljaju i pri uspostavljanju suradnje s korisnicima, drugim ustanovama i stručnjacima no i agresivnim korisnicima pri čemu socijalni radnici ističu kako su osjetili agresiju putem društvenih mreža, verbalnu agresiju uživo i preko telefona, vrijeđanje čak i izvan radnog mjesta (Milić Babić, Žganec i Berc, 2021). Družić Ljubotina i Friščić (2014) govore kako su problemi sustava socijalne skrbi u manjku zaposlenih, u nedovoljno potrebnim edukacijama i usavršavanjima stručnjaka, čestim promjenama zakonske regulative, prevelikom administriranju, te prozivanju od strane medija. Nastavno na veliko administriranje, O'Connor (2013) objašnjava kako uloga socijalnog radnika kao birokrata koji je usmjeren na djelotvornost, učinkovitost i rizik, a ne na potrebe korisnika usluga (Munro 2004, Garrett, 2009, prema O'Connor, 2013) dovela je do toga da socijalni radnici manje vremena provode s korisnicima usluga, što dovodi do dodatnog nepovjerenja između korisnika usluga i socijalnih radnika (O'Connor, 2013). Što se tiče uvjeta rada autorice ističu kako su tu: ograničeni radni uvjeti, loša organizacija rada, loši fizički uvjeti, nesigurnost na radnom mjestu. (Friščić, 2006, Moštak

Skupnjak, 2012, prema Družić Ljubotina i Friščić, 2014). Pravobraniteljica za djecu u svojem izvještaju iz 2021. godine ističe kako su stručni radnici centara za socijalnu skrb upozorili na snažan pritisak pa i nasilje prema stručnjacima od strane nezadovoljnih korisnika njihovih usluga, kao i izraženo nepovjerenje javnosti u sustav socijalne skrbi, potaknuto u velikoj mjeri neprimjerenim medijskim izvještavanjem. Nadalje su istaknuli kako je problem i u izostanku međuresorne suradnje, ali i o nezadovoljavajućoj suradnji unutar sektora socijalne skrbi (Izvješće pravobraniteljice za djecu, 2021). Ono što je važno istaknuti je i to da sudionici u istraživanju Milić Babić, Žganec i Berc (2021) opisuju negativnu percepciju društva prema struci socijalnog rada kroz nepoštovanje dostojanstva radnika: „Mi smo na margini društva i naš posao je nevidljiv...“ . Nadalje, ističu kako reakcija okoline prema struci socijalnog rada i nepoštovanje društva prema stručnjacima ovisi o njihovom radnom mjestu: „U društvu se govori o socijalnim radnicima kao zapravo niškoristima u centrima za socijalnu skrb“. Sudionici navode kako su reakcije okoline vrlo često obilježene predrasudama i osudom koju opisuju i kroz nazivanje profesije pogrđnim imenima: „Do prije par godina sam uvijek slušala – aha, vi ste oni koji krađu djecu...“ , „Okolina reagira: ‘Zašto baš to?’. Sudionici istraživanja navode kako kod okoline izostaje osnovno poznavanje profesije socijalnog rada: „Ljudi prvo pitaju je li to sociologija?“. „U pravilu naša okolina nije upućena sa djelatnošću socijalne skrbi, ne znaju tko smo mi, ni što radimo.“ ; „...Nismo kao struka prepoznati u društvu u smislu da je jasno što radi socijalni radnik, a što npr sociolog ili psiholog? Većina javnosti to ne zna...“ (Milić Babić, Žganec i Berc, 2021).

7. ZAKLJUČAK

Izdvajanje djece je za struku socijalnog rada zasigurno je jedna od najtežih odluka s kojom se suočavaju. Naše zakonodavstvo propisuje kako je izdvajanje djece krajnja mjera u postupanju prema djeci kada druge mjere obiteljsko-pravne zaštite ne donose rezultata. Uloga socijalnog radnika u tom procesu je neupitna što kazuje i sam pravilnik te je propisano koji se alati koriste. U Hrvatskoj je važno istaknuti kako je pri procjeni sigurnosti važna Lista za procjenu sigurnosti, a za razvojne rizike je važna Lista za procjenu razvojnih rizika. Instrumenti u socijalnom radu svakako mogu i trebaju pridonijeti radu socijalnih radnika, te pomoći na koji segment se trebaju fokusirati, no svaka obitelj, dijete, korisnik je zasigurno individua za sebe i donosi neku svoju priču što zasigurno nije zanemarivo. No pri njihovoj primjeni treba voditi računa o ograničenjima primjene instrumenata te uz njih pri procjeni koristiti i druge metode procjene. Procjena rizika je kako je u radu prikazano izazovan proces i ovisi o mnogo čimbenika, od kojih je i radno iskustvo, ali i osobnost i prijašnja iskustva socijalnog radnika. Nadalje, istraživanja pokazuju da na procjenu stupnja rizika i postupanje stručnjaka veliku ulogu igra društveno uređenje i politika same države. Kada bi se isto istraživalo u Hrvatskoj, možda bi se došlo do sličnih spoznaja, no o tome možemo samo spekulirati obzirom da takvih istraživanja u Hrvatskoj nedostaje. Ono na što strana istraživanja ukazuju je i izostanak participacije i nepovoljan položaj roditelja i djece u procesu procjene i donošenja mišljenja/odluke o izdvajanju djeteta iz obitelji. Također, važan nalaz stranih istraživanja je i to koliko djeca nisu uključena u procese koje ih se tiču, što se konkretno odnosi na to da im se odluka o izdvajanju kaže neposredno prije izdvajanja, koliko socijalni radnici ne stignu kvalitetno raditi sa svakim djetetom već se procjena često generalno procjenjuje za svu djecu bez obzira na dob. Tu se povlači pitanje koliko takav način rada zaista prepoznaje potrebe svakog djeteta i utjecaj roditeljskog ponašanja svakoga od njih. a u ovom slučaju je to njihovo izdvajanje iz obitelji. Također, važno je i da socijalni radnici znaju primjereno razgovarati s djecom te dopustiti djeci da izraze vlastite osjećaje u vezi sa vlastitim izdvajanjem iz obitelji.

Socijalni radnici donose odluke na temelju brojnih čimbenika, no u tom procesu procjena i izrade mišljenja sudu ograničeni su brojnim objektivnim okolnostima, Pa

tako u Hrvatskoj u CZSS-ima imamo manjak socijalnih radnika i drugih stručnjaka, manjak vozila za teren, izloženi su prijetnjama, vrijeđanjima i omalovažavanjima te degradacijom struke u javnosti. S obzirom na navedeno, pitanje je koliko se učinkovito i motivirano osjećaju socijalni radnici u takvom okruženju. Ova tema je zaista važna i treba joj pristupiti istraživački. Što se tiče budućih istraživanja, bilo bi važno istražiti kako socijalni radnici donose odluke pri izdvajanju djece, koliko im instrumenti procjene u Hrvatskoj pomažu ili odmažu u radu odnosno uolikoj mjeri ih ograničavaju ili usmjeravaju, također bi trebalo istražiti na koji način pripremaju djecu i roditelje na izdvajanje te koliko oni sami imaju utjecaja na sami proces. Bilo bi svakako korisno i zanimljivo istražiti rizike koji tomu pridonose jer je moguće da uz navedene rizike u radu se javljaju neki novi s obzirom na trenutna društveno-politička zbivanja. Važna tema bi bila i suradnja socijalnih radnika s drugim akterima koji su važni u zaštiti djece kao i utjecaj aktualne pandemije virusa COVID-19 na svakodnevni rad kao i na kontekst izdvajanja djece.

8. LITERATURA

1. Ajduković, M. (2015) *Pomoć roditeljima u zaštiti dobrobiti djeteta*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Posjećeno 7.2. 2022. na mrežnim stranicama UNICEF-a Hrvatska: https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/DPP-Unicef-prirucnik_Dobrobit_djeteta-web.pdf
2. Ajduković, M. (2021) *Smjernice za unapređenje međuresorne suradnje u zaštiti dobrobiti djece*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Posjećeno 7.2. 2022. na mrežnim stranicama UNICEF-a Hrvatska Posjećeno 21.7.2022. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/smjernice-za-unapređenje-meduresorne-suradnje-u-zastiti-dobrobiti-djece>
3. Ajduković, M., Budimović, L., Jovančević, M., Koller-Trbović, N., Korać Graovac, A., Sladović Franz, B., Radočaj, T., Vejmelka, L., Žižak, A. (2008). *Pravo djeteta na život u obitelji. Stručna pomoć obiteljima s djecom i nadzor nad izvršavanjem roditeljske skrbi kao proces podrške za uspješno roditeljstvo*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Posjećeno 7.2. 2022. na mrežnim stranicama UNICEF-a Hrvatska Posjećeno 20.7.2022. na mrežnim stranicama UNICEF-a Hrvatska: <https://www.unicef.org/croatia/reports/pravo-djeteta-na-zivot-u-obiljji>
4. Ajduković, M., Karačić, Š., Kožljan, P., Maurović, I., Miroslavljević, A., Rezo Bagarić I., Sladović Franz, B. (2021) *Sigurnost i dobrobit djeteta: Strukturirani pristup zaštiti djece u sustavu socijalne skrbi*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku. Posjećeno 7.2. 2022. na mrežnim stranicama UNICEF-a Hrvatska Posjećeno 14.7.2022. na mrežnim stranicama UNICEF-a Hrvatska: <https://www.unicef.org/croatia/izvjesca/sigurnost-i-dobrobit-djeteta>
5. Ángeles Balsellsa, M, Nuria Fuentes-Peláezb, N, Pastor, C (2017) Listening to the voices of children in decision-making: A challenge for the child protection system in Spain. *Children and Youth Services Review* 79 (2017) 418–425
6. Benbenishty, R., Davidson-Arad, B. (2016) Child Welfare Attitudes, Risk Assessments and Intervention Recommendations: The Role of Professional Expertise. *British Journal of Social Work* (2016) 46, 186–203

7. Benbenishtya, R, Davidson-Aradb, B, Lópezc, M, Devaney, J, Spratt, T, Koopmans, C, Knorthc, E, L.M. Wittemanf , C, Del Valle, J, Hayes, D (2015) Decision making in child protection: An international comparative study on maltreatment substantiation, risk assessment and interventions recommendations, and the role of professionals' child welfare attitudes. *Child abuse and neglect* CHIABU-2957 No.of Paiges 13.
8. CZSS Zagreb (2022) Socijalne usluge-smještaj djece i maloljetnika, posjećeno 25.6.2022. na mrežnoj stranici Centra za socijalnu skrb Zagreb:<https://www.czss-zagreb.hr/djelatnosti/socijalne-usluge/smjestaj-djece-i-maloljetnikai>
9. Čop, M., Svalina I. (2015) Obiteljskopравни aspekt izdvajanja djeteta iz obitelji. *Pravnik*, 48, 1 (98).
10. D`Andrade, A., D.Benton, A., J.Austin, M. (2014) Risk and Safety Assessment in Child Welfare: Instrument Comparisons. *Journal of Evidence-Based Social Work* · February 2008
11. Delgado, P., Pinto, S., V., Carvalho, M., S., J. (2017) Attitudes and decision-making in the child protection system: a comparison of students and professionals. *Criminology & Social Integration Journal Vol. 25 No. 2 2017* 2-14 str.
12. Družić Ljubotina, O., Friščić, Lj. (2014) Profesionalni stres kod socijalnih radnika: izvori stresa i sagorijevanje na poslu. *Ljetopis socijalnog rada 2014.*, 21 (1), 5-32 str.
13. Enosh, G., Bayer-Topi, T (2015) Reasoning and Bias: Heuristics in Safety Assessment and Placement Decisions for Children at Risk. *The British Journal of Social Work, Vol. 45, No. 6 (SEPTEMBER 2015)*, pp. 1771- 1787.
14. Gillingham, P., Humphreys, C. (2010) Child Protection Practitioners and Decision-Making Tools: Observations and Reflections from the Front Line. *British Journal of Social Work (2010) 40*, 2598–2616
15. Horvat-Alajbegović, B. (2013) *Izdvajanje djece iz obitelji, priprema i izvršenje- uloga Centra* (Power Point prezentacija). Posjećeno 22.2.2022. na mrežnoj stranici uszm.hr: <http://uszm.hr/poziv-na-strucni-skup-javnu-tribinu/izdvajanje-djece-iz-obitelji-priprema-czss-zagreb/>

16. Howarth, J., Tarr, S., (2015) Child Visibility in Cases of Chronic Neglect: Implications for Social Work Practice: *The British Journal of Social Work*, Vol. 45, No. 5 (JULY 2015), pp. 1379-1394
17. Ilijaš, A., Šengl, M., Podobnik, M. (2020) Izvori profesionalnog stresa i potrebe u zaštiti od profesionalnog stresa stručnih radnika Centra za socijalnu skrb Zagreb. *Ljetopis socijalnog rada 2021.*, 28 (1), 7-36.
18. Izvješće o radu pravobraniteljice za djecu (2021). Zagreb. Ured pravobranitelja za djecu.
19. Katz, I, Priolo-Filho, S, Katz, C, Andresen, S, B'erub'e, A, Cohen, N, M. Connell, C, Collin-V'ezina, D, Fallon, B, Fouche, A, Fujiwara, T, Sadiyya Haffejee, S, E. Korbin, J, Maguire-Jack, K, Massarweh, M, Munoz, P, M. Tarabulsy, G, Tiwari, A, Trutert, E, Varela, N, Wekerle, C, Yamaoka, Y (2021) One year into COVID-19: What have we learned about child maltreatment reports and child protective service responses? *Child Abuse & Neglect* 2021
20. Lauritzen, C., Fossum, S., Vis, A., S. (2018) Factors that determine decision making in child protection investigations: A review of the literature. *Child & Family Social Work* · March 2018
21. Machlin, L, A. Gruhn, M, Bryant Miller, A, M. Milojevich, H, Motton, S, M. Findley, A, Patel, K, Mitchell, A, N. Martinez, D, A. Sheridan, M. (2021) Predictors of family violence in North Carolina following initial COVID-19 stay-at-home orders. *Child Abuse & Neglect* 2021
22. Michael, D, Saxtona, Jaffea, P, Dawsonc, M, Olszowya, L, Anna-Lee Straatmanb, A, L. (2020) Barriers to police addressing risk to children exposed to domestic violence: *Child Abuse & Neglect* 106 (2020) 104554
23. Milić Babić, M., Žganec, N., Berc, G. (2021). Perspektiva socijalnih radnika o uvjetima rada, odnosu društva prema struci i preporuke za unaprjeđenje profesije. *Ljetopis socijalnog rada 2021.*, 28 (2), 353-373.
24. Nwufu, E., C., Castillo Yareli, C. (2019) Social workers perceptions on the usefulness of the structured decision-making tool in assesing safety and risk. *Faculty of California State University, San Bernardino*

25. O'Connor, L., Leonard, K. (2013) Decision-Making in Children and Families Social Work: The Practitioner's Voice.. *British Journal of Social Work* ·October 2013
26. O'Reilly, L, Dolan, P. (2016) The Voice of the Child in Social Work Assessments: Age-Appropriate Communication with Children. *British Journal of Social Work* 46, 1191–1207
27. Obiteljski zakon. *Narodne novine*. 103/15
28. Pravilnik o mjerama zaštite osobnih prava i dobrobiti djeteta. *Narodne novine*. 106/14
29. Protokol o postupanju u slučaju zlostavljanja i zanemarivanja djece (2014) Zagreb. Vlada Republike Hrvatske.
30. Puhovski, S. (2019) *Najbolji interes djeteta-što je to i tko je tu da ga štiti: ZPD*. Posjećeno 23.5.2022. na mrežnoj stranici Zagrebačkog psihološkog društva: <https://zgpd.hr/2019/03/13/najbolji-interes-djeteta-sto-je-to-i-tko-je-tu-da-ga-stiti/>
31. Rešetar, B., Rupiće, D. (2016) Posebni skrbnik za dijete u hrvatskom i njemačkom obiteljskopравnom sustavu. *Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 37, br. 3*, 1175-1200 (2016)
32. Sladović Franz, B. (2011) Značajke procesa odlučivanja u socijalnoj skrbi za djecu. *Ljetopis socijalnog rada 2011.*, 18 (3) 439-467 str.
33. Stanić, L. (2020) „Zašto djeca nisu oduzeta na vrijeme?“. Analiza medijskih izvještaja o socijalnim radnicima povodom medijski eksponiranih slučajeva zlostavljanja djeteta. *Ljetopis socijalnog rada 2021.*, 28 (2), 317-351.
34. Thompson, C., Stewart, A. (2004) Comparative evaluation of child protection assessment tools. Griffith University
35. Trivedi, S. (2019) The Harm of Child Removal. *N.Y.U. REVIEW OF LAW & SOCIAL CHANGE Vol. 43:523-580*
36. UNICEF (2020) *Protecting Children from Violence in the Time of COVID-19: Disruptions in prevention and response services UNICEF*. Posjećeno 30.5.2022. na mrežnoj stranici UNICEF-a: <https://www.unicef.org/reports/protecting-children-from-violence-covid-19-disruptions-in-prevention-and-response-services-2020>

37. UNICEF, Better Care Network i Savez za zaštitu djece u humanitarnim akcijama. *ZAŠTITA DJECE TIJEKOM PANDEMIJE COVID-19 Djeca i alternativna skrb. Mjere za hitno djelovanje*. Posjećeno 30.5.2022. na mrežnoj stranici Hrvatske udruge socijalnih radnika: <http://husr.hr/web/wp-content/uploads/2020/05/COVID-19-Zastita-djece-u-alternativnoj-skrbi.pdf>
38. Wilkins, D. (2015) Balancing Risk and Protective Factors: How Do Social Workers and Social Work Managers Analyse Referrals that May Indicate Children Are at Risk of Significant Harm. *The British Journal of Social Work, Vol. 45, No. 1 (JANUARY 2015)*, pp. 395-411
39. Zagrebačko psihološko društvo (2021) Ponovna tragedija-ponovna šansa za učenje i poziv na promjene posjećeno 15.7.2022. na mrežnoj stranici Zagrebačkog psihološkog društva: <https://zgpd.hr/2021/04/06/961/>
40. Zakon o socijalnoj skrbi. Narodne novine.46/22